

RPR

BIBLIOTECA CENTRALA
A
UNIVERSITAȚII
DIN
BUCUREȘTI

No. Curent 3111 Format II

No. Inventar 4945 Anul .....

Secția ..... Raftul .....

95
Bani

Biblioteca Socec

▣ Scriitori Români ▣

NUVELE

DE

MIRCEA C. A. ROSETTI

CU O NOTIȚĂ BIOGRAFICĂ

DE

EMIL COSTINESCU

Paruză meafm

STUDIA UNIVERSITATII

BUCUREȘTI

Editura Librăriei SOCEC & Co., Societate anonimă

1908

BIBLIOTECA SOCEC

27456

No. 800

Aut. 3111

NUVELE

DE

MIRCEA C. A. ROSETTI

CU O NOTIȚĂ BIOGRAFICĂ

de

EMIL COSTINESCU

92 Rosetti Mircea C. A.

859.0 - 32

4945

BUCUREȘTI

Editura Librăriei SOCEC & Co., Societate Anonimă

1908

1950

1961

D

CONTROL 1951

BIBLIOTECA

COTA 3111

pc 3/04

B.C.U. Bucuresti

C4945

MIRCEA C. ROSETTI

Noi toți care-l plângem, să nu ne scurtăm durerea, căci mult a meritat el acest ultim omagiu, această ultimă dezmierdare a inimilor noastre. Plăpânda floare a amintirii trebuie să fie mult udată, spre a rămâne vie în sufletul omenesc, ce mistuie trecutul și se hrănește din prezent.

Să vorbim mereu de Mircea, pentru ca el să fie totdeauna cu noi; e bine pentru societate, e bine pentru tinerimea noastră, de a-l ține prin amintire lângă noi.

Să plângem, gândindu-ne la viața lui de suferințe; la acea copilărie și tinerețe trecută pe patul de durere.

Să gustăm prin amintire farmecul spiritului său; să ne amintim de observațiunile fine și pătrunzătoare, de glumele delicate, ce curgeau neîncetat de pe buzele lui, chiar și în mijlocul celor mai mari suferințe, chiar și atunci când nu mai avea nici o îndoială de sfârșitul său apropiat.

Să culegem în fine, ca ultimă mângâiere, ceea ce ne poate lăsa această viață atât de scurtă printr'o suferință neîncetată de 28 de ani.

Mircea s'a născut la 16—28 Ianuarie 1850 la Paris, în timpul exilului patrioților români, în urma evenimentelor dela 1848. Conceput și purtat în primele clocotiri ale simțimintelor generoase, ce se revărsau din marele suflet al mamei și al tatălui

său, Mircea pare-a fi primit dela această origine focul sacru al simțirii.

Mic, ei nu eră, ceeace se numește obicinuit un copil strălucit: nu fermecă părinții prin precocitatea, prin glumele și prin jocurile lui, dar îi dezmierdă stând adesea cu capul pe pieptul lor; el eră, cum sunt mai adesea în copilăria lor oamenii superiori, un copil ce se dezvoltă încet; vorbea puțin, dar totdeauna nemerit. Părinții au păstrat cuvinte de ale copilăriei fiului lor, cari arătau de pe atunci o inteligență superioară, sub exteriorul său greoi, căci micul Mircea eră cel mai solid și mai sănătos din copiii d-lui Rosetti.

La vârsta de patru ani și câteva luni, avu un accident nenorocit. Eră în trăsură împreună cu mama și sora lui; jucându se se răzică de ușă; aceasta se deschise fără de veste, și copilul se rostogoli pe paveu; roata din urmă a trăsurii îi trecu peste piept. Mama lui, în culmea desperărei, dar nepierzându-și, ca în nici o altă ocaziune, prezența de spirit, își luă copilul în brațe și intră într'o farmacie. Băiețelul nu simțea nimic, decât o tuse cam astmatică. În farmacie, ș'apoi acasă, i se deteră toate îngrijirile medicale, și medicii declarară că accidentul acesta n'a lăsat nici o urmă,

Un an după acest accident, astma se declară. De atunci boala nu l-a mai părăsit. Vestitul doctor Trousseau, în îngrijirile ce-i dete necurmat, descoperi după cât-va timp că suferea de gută, moștenire dela moșii săi. Toate somitățile științei deteră îngrijirile lor acestui copil, ce eră un subiect rar și curios pentru cercetările lor. Doctorul Trousseau scrise chiar, într'una din lucrările sale, despre cazul micului Mircea, demonstrând o teorie nouă, despre astmă, în raport cu gută.

Cu toate-acestea, micul Mircea creștea și se dezvoltă, în fizic și în inteligență. În ziua când fu permis patrioților români a reintră în țară, pentru

care ei își sacrificaseră averea și cei mai frumoși ani ai tinereții lor, Mircea avea șapte ani.

De-acți înainte, toate luptele susținute de părinții săi și de amicii lor politici, pentru rădicarea socială și politică a României, se pătrecură sub ochii săi. Inima sa bătù de toate nobilele simțiminte, pentru propagarea cărora toți ai săi erau cei mai neobosiți apostoli. La această școală i se formă spiritul și sufletul. Apoi, când această educațiune morală fù desăvârșită prin cultura intelectuală, prin studiile largi și solide, la cari el se dedă cu o ade-vărată pasiune, Mircea știù să probeze, că era capabil de-a deschide noi și vaste orizonturi principiilor și simțimintelor în cari fusese crescut.

În 1864, în urma loviturii de Stat, familia lui Mircea se retrase la vila d-lui Ion Brătianu, lângă Pitești. Ambele familii, Ion Brătianu și Rosetti, nu formară decât una singură, unită prin farmecul acelei amicii nestrămutate, care-a legat totdeauna pe șefii lor. O inimă și o inteligență ca a lui Mircea, nu puteă decât să profite din viața în comun a acestor doi oameni, a acestor două familii.

Evenimentul dela Februarie 1866 readuse pe familia Rosetti în București. Mircea, care studiă de mai mulți ani în casă, sub direcțiunea mamei și a părintelui său, începù a urmà regulat cursurile liceului Matei Basarab.

În tot acest timp, boala de care sufereă, nu încetă de a-l chinuî. Ea se manifestă în această perioadă prin accese destul de dese de astmă, cari dezvoltau din ce în ce mai mult emfisema pulmonară, produsă de însăși astma. De câte sute de ori n'am văzut atunci pe acest tânăr cu fața atât de simpatică, cu ochiul atât de expresiv, îndoit sub greutatea suferinței lui, respirând cu mare anevoință, și totuși plecat pe cartea sa și studiind neîncetat. El se întrerupeă numai din timp în timp,

spre-a spune o glumă, o epigramă; se intrerupea încă și mai bucuros, spre a spune un cuvânt de mângâiere recunoscătoare mamei sale, care, cu o nespusă duioșie, nu-l pierdeă nici zi nici noapte din vedere.

În 1871, Mircea, care terminase liceul, și a cărui sănătate slăbise, încă în urma mai multe bronchite, pleacă în Franța, cu părinții și cu frații săi, în indoitul scop de a-și complectă studiile și de a-și îngriji sănătatea, cu ajutorul maiestrilor științei. Cu toate că fû silit a merge cu mama sa la felurite băi, și a stă iernile în Pisa, în Nizza, în Neapole, în Menton, totuși, în anul 1873, el își trece cu succes baccalaureatul în Paris. Apoi, deși inamic al titlurilor, el înțelege partea practică a vieții, face concesiune prejudecăților, și se pregătește de-a trece licența în litere și examenele cursurilor facultății de drept, unde și trecu cu succes primul examen, și se pregătise a trece și pe celelalte.

Studiile universitare regulate nu-l ocupau decât în a doua ordine; adevărată atragere au pentru dânsul studiile filozofice, mai cu deosebire cele ce se ating de cestiunile sociale. Este aproape de prisos a zice că un asemenea spirit nu putea să îmbrățișeze alte idei, decât cele mai înaintate.

În Paris, în acest vast cerc de lumini, vederile i se largesc, spiritul i se ridică; el intră chiar într'o parte din mișcarea socială și politică a acestui laborator al științei sociale. Acțiunea lui eră condusă de simțimintele generoase în cari fusese crescut, cu tendința neapărată oricărui tânăr, ce-și are inima bine pusă, de a merge mai departe, de a trece peste prejudecățile și imperfecțiunile societății în care trăim.

Cu toate-acestea Mircea, nu eră numai omul abstracțiunii. Natura îl înzestrase în toată puterea, cu raționamentul trebuincios spre a face dintr'însul și omul practicei, al aplicațiunii. Astfel s'a revelat

el, încă din anul 1876, când începù pentru dânsul adevărata epoca a producerii.

În scurt timp el se face cunoscut, iubit și prețuit în numeroase cercuri, la Paris și la Roma. Înmormântarea marelui cetățean francez Michelet fù pentru Mircea prima ocaziune, în care se arată talentul său oratoric. La banchetul ce întruni șase sute de studenți, în sala Ragache, a doua zi după înmormântare, Mircea Rosetti rosti un discurs, care produse o adâncă impresiune, atât prin înălțimea vederilor și nobleța simțimintelor, cât și prin puritatea și frumusețea formei.

Din acea zi, reasigurat el însuși, asupra aptitudinii sale oratorice, luă adesea cuvântul în public, și vocea lui sonoră, fața-i expresivă, forma-i artistică și cugetările-i luminoase, fură totdeauna salutate cu un adevărat entuziasm.

Intr'o întrunire, făcută în scop de-a ajunge la o fraternizare a studenților de toate naționalitățile, Emile Gautier, orator socialist foarte cunoscut în Paris, rosti aceste cuvinte: „Prin ruinele încă fumânde ale Strasburgului, să întindem mâna fraților noștri din Germania“. O mare furtună se ridică în contra acestor cuvinte, atât de mărinimoase în fond, și întrunirea deveni tumultoasă. Mulți se adreșară atunci la Mircea, conșturându-l să caute a potoli spiritele; el cedă stăruințelor amicilor săi, și, reușind a face să fie ascultat, readuse, prin căldura expresiunii, prin soliditatea raționamentului său, liniștea și armonia în sânul întrunirii.

Discursurile lui în asemenea ocaziuni, erau adevărate consilii: el căută a îndreptă erorile și rătăcirile pe cari le observă în mijlocul societății unde se află. Predică moderațiunea în formă, și căldura și credința în fond. La un banchet dat în 1880, la Paris, în onoarea d-lui Bignami, directorele unui ziar socialist italian, Mircea zise amicilor săi politici aceste profunde cuvinte: „Cred că Lavelay cu *Istoria*

proprietății și Stuart Mill, în ultimele sale lucrări, au făcut mai mult pentru socializm, decât Proudhon cu faimosul său strigăt: *La propriété c'est le vol* (proprietatea este hoție).

Ce n'ar fi făcut un asemenea om, dacă sănătatea i-ar fi permis să intre în viața practică a țării sale!

Mircea arată în acelaș timp ce putea să devină ca scriitor. În 1876, el publică prima sa nuvelă, *Sposedania unei murinde*; urmă apoi, în 1877, *Bălanul*, *O româncă*, *Prietenul meu Ion*; în 1878 dete publicității nuvela *Zinca*, apoi în 1880 *Prima ciocnire*.

El publică tot deodată, într'o broșură, studiul său atât de însemnat, asupra magistraturii, propunând neinamovibilitatea și sistema electivă, pentru întărirea acestei a treia puteri a Statului.

În limba italiană, în almanachul socialist din Milan, el publică un studiu asupra avocaților, intitulat „*Prostituirea adevărului*“.

În limba franceză, el scria pentru un ziar, o mică nuvelă „*14 Iulie al mamei Bernard*“.

Toate aceste diferite lucrări, cari nu erau decât un început într'o carieră ce eră să fie strălucită, poartă sigiliul personalității sale bine caracterizate. Semeție și înălțare în cugetări; formă pură și artistică; patriotizm, revelându-se în scop, în fond și în formă; înlănțuire perfectă în toate ideile sale, pe baza aceloraș principii sociale și politice.

Mircea eră de o fineță și de o delicateță rară în analiza simțimintelor; aceasta arată propriile sale simțiminte. Mama eră pentru dânsul un obiect pios și mișcător. Și cum ar fi putut să fie într'alt-fel, pentru un suflet ca al său, când aveà neîncetat sub ochi tipul cel mai sublim!

În nuvelele sale, caracterul cel mai înalt, natura cea mai aleasă este totdeauna mama; această mamă e numai iubire și devotament; ea este capabilă de orice sacrificiu, căci viața nu i se pare a fi a ei,

ci a copiilor ei. În primăvara anului acestuia, când Mircea căzù greu bolnav, începuse o nuvelă, al cărui titlu erà *Lacrămi de mamă*.

Este o pierdere serioasă că n'a mai putut sfârși acea scriere.

Mircea a publicat și câteva încercări sociale, precum: *Cărmuiți și Cărmuitori*, lucrare publicată în zece numere ale *Românului*, o critică asupra *Filozofiei științei politice* și asupra *Comentariilor declarațiunii drepturilor omului din 1789*, cu ocaziunea eșirii de sub tipar a cărții d-lui Emile Acollas.

În mijlocul acestor mici lucrări, cari întrepruntau, din timp în timp, monotonia unei existențe chinuite de o suferință neînduplecată, Mircea cugetă neîncetat la o operă de cea mai mare însemnătate. Sub titlul *Stăpânii noștri*, el pregătește o scriere, care, spune fraților săi, că va fi opera lui cea mare. Ea erà un studiu critic al societății, în formă de „*Consilii date de un sclav stăpânului său*“.

El voia să cuprindă în această lucrare toată organizarea socială; în acest scop el studiase și studiă neîncetat legislațiunea tuturor țărilor civilizate, toate formele de guvern, instrucțiunea publică în toate țările, administrația finanțelor, justiția, poliția, poliția moravurilor, prostituțiunea, etc.

El lucră câte zece ore pe zi, ori de câte ori boala nu-l strivea; neconținut erà cu cartea și cu condeiul în mână, adunând note și însemnând ideile autorului și cugetările ce izvorau din lucrarea gândirii sale asupra operelor ce citea. Nimic din tot ce este însemnat în literatură și în științe nu-i erà străin: nimic însemnat nu apărea, să nu fie îndată citit de dânsul.

Numărul de note ce el lasă, este foarte însemnat. Multe dintr'însele nu se pot înțelege de cine nu l-a urmărit pas cu pas în lucrările sale. Unele însă, din aceste note, sunt destul de lămurit clasate pe

subiecte, și este cineva care va ști să le înțeleagă și să facă pe oricine a le înțelege; acesta este cel mai bun amic al lui Mircea, este confidentul gândirilor sale, este acela care înlocuiește din când în când lângă bolnav, chiar pe mama sa, este fratele său Vintilă, cel mai iubitor și mai devotat dintre frați, și cu care, fiind mai potrivit la vârstă, a putut avea mai mari legăminte.

Nu este îndoială că un asemenea frate și un așa amic nu va lăsa să fie cu totul pierdute pentru societate, cel puțin o parte, din materialele adunate de lucrătorul și de cugetătorul neobosit, ce nu-l mai avem printre noi. Aceste materiale, fie și în forme, cum ne rămân, pot avea pentru societate un interes real și pentru cititori o vie atragere.

Cu toate că Mircea era un scriitor distins, el era încă mai mult orator, ceea ce părea a-l destina la un mare rol politic, de oarece conducerea este mai mult a celor ce știu să mănuească cuvântul, decât a celor ce știu să mănuiască pana.

El nu scria fără oarecare anevoință; vorbea însă cu o înlesnire admirabilă; și tocmai atunci când vorbea sub inspirațiunea momentului, era mai seducător.

Intr'o întrunire politică electorală la Vincenne, fuseseră să vorbească; fără a i se lăsa timpul să cugete un moment; anunțat publicului de președintele întrunirii, atunci când căută încă a se apăra de această grea însărcinare, privirea lui se opri pe un drapel ce purta înscrierea „Libertate, egalitate, fraternitate”; cu această temă atât de mult tocită, el găsi totuși cugetări noi și originale, interesă și captivă pe auditorul său, care-i făcu o ovațiune entuziastă.

La Roma, în 1877, se făcea o manifestare comemorativă a morții lui Mazzini, pe mormântul lui Quadrio, discipol distins al marelui cetățean italian. Mircea Rosetti, împreună cu fratele său Vintilă, duseră o cunună de imortale, spre a o depune

pe bustul lui Mazzini, în numele democraților români. Intențiunea lui Mircea erà de a depune această cunună, zicând numai atâta, că e din partea democraților români. Odată însă primul cuvânt rostit, temperamentul său de orator îl împinse mai departe; în loc de câteva cuvinte, el rosti, în limba franceză, un discurs atât de bine cugetat și atât de călduros simțit, încât auditorul său fù mișcat până la lacrimi. Când termină, mai mulți bărbați însemnați îl îmbrățișară; toți cereau să-i fie prezintați, spre a-i strânge mâna.

A doua zi președintele cercului republican cerù lui Mircea și fratelui său Vintilă, să le facă onoarea de a veni la întrunirea membrilor cercului, ce doreau să le facă cunoștința. Primirea fù din cele mai onorătoare; președintele zise membrilor cercului, prezintându-le pe Mircea: „N'am trebuință să vă spun cine este, îl cunoașteți, l-ați auzit eri“; apoi îi adresă cuvintele cele mai măgulitoare. Mircea răspunse cu un nou discurs, care aveà de temă, ca mai toate discursurile sale, tot scumpa lui patrie română, despre care, în Roma mai bine decât ori unde, se puteà vorbi cu mai multă căldură și cu mai mult răsunset.

După aceasta, membrii cercului și alți numeroși cetățeni, depuseră cărțile lor la domiciliul fraților Rosetti.

Mircea, repețim, erà născut orator; aveà vocea, gestul, fraza și mai pre sus decât tot ochiul; cu o privire-și judecă auditoriul; apoi își mânuia astfel subiectul, încât câștigà pe toți; chiar cei cari la premise îl dezaprobaseră poate, în cugetul lor, la concluziuni îl aplaudau.

Lucru destul de rar, mai cu seamă la scriitorii și oratorii români. Mircea nu spuneà nici o fraasă de prisos; totul se înlanțuia, totul erà trebuincios pentru dezvoltarea subiectului său.

Nuvelele ce el a publicat n'au numai intențiu-

nea, mai mult sau mai puțin banală, de a spune o istorie, destul de bine concepută și povestită, pentru a fi citită cu plăcere. Toate au un scop mai înalt; cel mai adesea, acest scop este de a biciui ceea ce i se pare un viciu sau o prejudecată socială; todeauna ele fac apologia simțimentelor înalte, patriotizmul, generozitatea, devotamentul, etc.

Cu cât mai nesuferite ar fi fost suferințele sale, aproape neîncetate, dacă iubirea studiului și farmecele unei imaginațiuni bogate și a unei cugetări profunde nu l-ar fi făcut să uite, în parte, propriile sale dureri.

El își iubea biblioteca cu un fel de iubire părintească; o completa mereu ¹⁾, și spre a o îngriji, nu avea încredere decât în fratele său Vintilă, cel mai metodic dintre bibliotecari.

Din anul 1878, sănătatea lui Mircea începuse a se ruina cu o mai mare repeziciune decât mai înainte. Iernile, mai cu osebire, îi erau cumplite, deși petrecea în Italia. Doamna Rosetti stă luni întregi, cu el și lângă el. Ea era pentru dânsul mamă, garde-malade, bucătăreasă, amică, lectrice, tovarăș al cugetărilor sale, și luptă, cu mintea și cu îngrijirile-i de tot felul, spre a reține un suflet iubit, în corpul ce slăbea mereu în brațele-i mângâietoare.

Vara, Mircea se simțea mai bine; el mergea la Paris sau la băi, iar când era mai bine revenea în țară, unde tatăl său, pironit de datoria de cetățean, sacrifică simțimentelor lui patriotice, dorința cea mai arzătoare și datoria de tată și de soț, de a însoți pretutindenii pe soția și pe copiii săi.

Anul trecut, *Românul* intră în al douzecișicini-

---

¹⁾ Dela vârsta de 20 de ani, el n'avea decât una sută de franci pe lună, pentru îmbrăcăminte și toate trebuințele sale personale; abia de vre-o trei ani avu 200 pe lună. Cu toate acestea, a făcut o bibliotecă frumoasă, variată și aleasă.

cilea an al existenței sale. Un mare număr de cetățeni voriră să ofere cu această ocaziune, d-lui Rosetti un banchet, în care să-i arate simțimintele lor de recunoștință, de tot ce-a făcut el pentru această țară.

Această serbare întruni, firește, întreaga familie Rosetti în București. Mama mai întâi, și apoi cei trei fii veniră dela Paris. Nimeni, din cine i-a văzut în seara sosirii lor în București, n'a putut să uite simțirea dureroasă, ce-a încercat la vederea lui Mircea, a cărui stare bolnăvicioasă eră acum izbitoare.

Totuși, în mângâierile și mulțumirile vieții de familie, sănătatea începù să revină; de mult timp părinții nu avuseră fericirea de-a întruni la masa lor, pe toți copiii, pe fiica și pe cei trei fii ai ei.

Zilele mai bune ale lui Mircea nu erau însă, decât soarele ce apare între doi nori. O umbră neagră întunecă mai neîncetat fericirea părinților. Ingrijirea ce-i munceà de douzecișiopt de ani, ar fi sfârâmat de mult propria lor existență, dacă o speranță nemărginită, o speranță tot atât de mare, cât le eră și iubirea, nu le-ar fi rădicat curagiul și nu le-ar fi dat puterea de a lupta.

Ce nu speră, și în ce nu speră părinții, lângă patul de durere al copilului lor! Nimic nu le mărginește speranța; fie ei și cu spiritul cel mai tare, tot vor spera chiar în miracol, în supranatural. Ei au trebuință de această speranță, și o clădesc chiar cu amăgiri voluntare; altfel n'ar putea să lupte în contra durerii, și-ar da sufletul, înainte de copilul lor.

La banchetul oferit d-lui C. A. Rosetti la 27 Septembrie, anul trecut, Mircea aveà de gând să ia cuvântul; se concertase chiar cu frații lui, Vintilă și Horia, asupra subiectului despre care voià să vorbească. El eră însă foarte indispus și abătut. Cu toate acestea, veni la banchet; dar mai înainte de

a se începe discursurile, el se simți de odată foarte rău; puse pe ascuns batista la gură, ș'o umplu de sânge; atunci se retrase cât mai pe tăcute din sală, astfel că puțini prinseră de veste la plecarea lui. Abia ajunse acasă, și avu o mare vărsare de sânge.

Foarte dureros se sfârși pentru familia Rosetti seara de 27 Septembrie, începută în veselie banchetului.

De atunci Mircea n'a mai avut decât puține zile, în care s'a simțit ceva mai bine, spre a face, în primăvară, câte o scurtă preumblare la sosea, însoțit de mama sa.

Iarna el a petrecut-o în camera sa, sub îngrijirile neobosite și nesfârșite ale mamei și ale tatălui său; chiar convorbirea îl obosea și nu primea de cât foarte rar. Singura lui distracțiune eră citirea; dimineața citea ziarele, și ziua, plecat pe cartea lui, el citea și notă neîncetat.

În mijlocul suferințelor lui, cea mai mare grijă a lui Mircea eră de a nu face să sufere pe cei ce-l înconjurau; glumele, cuvintele de spirit, observațiunile satirice curgeau din buzele lui, și făceau, nu numai pe părinții săi, dar chiar pe medici, să uite câteodată mistuirea fizică, prin vigoarea și vioiciunea spiritului.

În Mai trecut, părinții crezură că o schimbare de aer ar face bine fiului lor și se mutară cu dânsul la șosea, în fostele case ale d-lui Daniileanu. Dar boala neînduplecată își făcuse opera; Mircea se simțea tot mai rău; astma și enfisema avuseseră ca consecință o ipertrofie a inimii; încă din anul 1878, medicii semnalaseră această nouă complicație în starea bolnavului; acum el nu mai putea respira decât cu mare anevoință; eră lucrul cel mai dureros a-l vedea, în silințele ce făcea, spre a aduce aerul în plămâni săi. Abaterea, care, din timp în timp îl prindea, și-l făcea să vorbească despre sfârșitul său apropiat, acum venea mai adesea. As-

cundeă de părinți tristele lui gândiri, dar simțea trebuința a le descoperi surorii sale, care petreceă ore întregi în lacrimi, în urma acestor dureroase confidențe.

Medicii, cari erau în acelaș timp și buni amici, crezură că nu le este permis a ascunde mai mult timp părinților starea desperată a bolnavului; cu toate acestea, totuși nu cutezară a vorbi, a ridică cu totul speranța, care în timp de 28 de ani de îngrijiri de tot felul, susținuse puterile părinților; cine știe? își ziceau aceștia, poate o minune a naturii!.. și lupta în contra morții neînduplecate urmă.

Mircea voiă să trăiască; el simțea într'însul comorile pe cari le adunase în atâția ani de studii și de cugetări, și nu se putea mângâia de a le duce în mormânt; el iubea viața, pentru că sufletul său plin de simțiri nobile, găsea un farmec nespus în a produce tot ce simțea, pentru binele poporului și pentru mângâierea părinților săi; — „bietul tata, zise el cuiva într'o zi; câte speranțe a pus el în noi!“

În urma unor mișcări ale medicilor, părinții chemară dela Paris pe al doilea fiu, pe Vintilă. Deși această chemare fu înconjurată de tot felul de precauțiuni, spre a ascunde bolnavului cauza pentru care se făcuse, totuși Mircea nu eră om a nu înțelege ce înseamnă sosirea fratelui său. Dar plăcerea de a revedea pe amicul său iubit, pe acela care-i împărtășea toate simțimintele, care-i înțelegea toate ideile, eră atât de mare, încât după sosirea lui Vintilă, bolnavul avu zile ceva mai bune; masa părintească întrunî din nou de câteva ori pe întreaga familie, afară de al treilea fiu, Horia, ce se află încă la Bruxelles, și pe care nu cutezau să-l chieame, pentru a nu speria pe bolnav și, poate, fiindcă ei tot sperau încă.

Dar orele treceau triste și tăcute și se citea pe fața fiecăruia o îngrijire mortală; inimile erau strivite sub ghiara durerii, buzele erau încleștate.

Mircea devenea tot mai slab; mișcările inimei lui hipertrofiate făceau să tresară la fiecare bătae întregul său corp; se vedeau la oarecare depărtare pulsațiunile violente ale arterelor. Sărmana mamă veghea ziua și noaptea lângă dânsul, ca pierdută într'un vis îngrozitor; era acum, mai mult decât ori când, ca un suflet deslipit de această lume, care nu mai există decât pentru fiul său iubit.

În ziua de 20 Iunie, pe la 12 ore, părinții, împreună cu Vintilă, trecură un moment în camera de mâncat; o servitoare chemă îndată pe Vintilă din partea lui Mircea.

Mircea se simțise murind și îl chemase.

— Sărută-mă, zise el lui Vintilă, cu silință, dar cu destul calm.

Vintilă îl îmbrățișă, și-l sărută cu iubire.

— Te iubesc, îi zise Mircea... știi, biblioteca mea este a ta... ce mai am, împărțiți între voi trei...

Vintilă speriat, voi să îngâne câteva cuvinte de îmbărbătare; părinții intrară, îl sărutară, se sărutară, dar el, sărutându-i, le zise: — „nu vă mai pot face acum decât dureri“... și agonia începù; în curând sosi și sora chemată în toată graba.

Mama luptă prin toate mijloacele, împreună cu toți ai săi, spre a-l zmulge din nou morții, dar la două ore și jumătate, Mircea expiră, lipit de sânul aceleia, ce se poate zice că l-a alăptat treizecișidoi de ani și jumătate.

N'a fost o despărțire, a fost o sfâșiere, ce lasă o rană totdeauna sângerândă; mama cu soțul și cu copiii ei, îl spălară cu apă și cu mirodenii, îl îmbrăcară; ea îl pieptănă și apoi se puse lângă el și urmă a-i frecă, a-i mângâia mâna, întocmai cum făcuse pân'aci, spre a-i restabili circulațiunea și spre a-l mângâia.

A doua zi, la 8 ore seara, se făcù immormântarea care fù ceea ce trebuia să fie.

Nimic pentru ochi, nimic pentru deșertăciune;

totul vorbea numai sufletului. Se vedea carul mortuar al săracului cu doi cai, fără îmbrăcăminte de doliu, cum îl ceruse Mircea; dar acest car era împodobit de mâinile amicilor; fiecare aduse floarea sa, semnul său de iubire pentru amic, omagiul său pentru omul superior; negrul cadru al carului, dispărut cu totul sub flori, cunune și verdeață.

Nu se făcuse nici invitațiuni, nici avizuri; lumea află din întâmplare, și sute de oameni din toate treptele societății veniră, căci îl iubeau, îl plângeau; ei erau foarte numeroși, și scurt li se părură drumul dela șosea la cimitirul lui Șerban-Vodă.

Cu toate acestea, calea era foarte lungă, și noaptea venise, când zece brațe amice ridicară coșciugul de pe carul mortuar.

În întunecimea acestui cimitir, plin de mari arbori și de triste monumente, lumina faclelor și a candelelor, tremurând printre morminte arătau calea ultimei locuințe.

Luna se ridică deodată, ca cum voi și dansa să salute pe cel care se ducea. Nu se auzeau decât pașii pe nisip și suspine înăbușite. Era durerea, durerea deplină, întunecată, fără litanii și fără marșuri funebre. Mama, tata, frații, amicii se plecară o ultimă oară pe coșciug, îl mângâiară din nou, dar în tăcere, și apoi nu mai rămase decât micuța candelă, care arată că un suflet lipsește din România.

Emil Costinescu.

5462

Anul Nou

Am simțit totdeauna o strângere de inimă la sfârșitul anului și, copil încă, cugețările mele se îndreptau mai mult spre cel ce se sfârșea, decât spre cel ce începea. Acele douăsprezece loviri ale orologului, semnal așteptat al îmbrățișărilor ș'al urărilor, acele lovituri ce tainic răsună în mijlocul strigătelor ș'al râsetelor, au avut totdeauna ceva dureros pentru mine. Cum? îmi ziceam; toți fericiți că s'a sfârșit anul! Nici un suspin! Fost-au toți nenorociți? Ce? Nici unul din ei n'a iubit în anul ce trecu? Toți nenorociți sau toți ingrați! groaznică dilemă!

Este oare inerinte naturei noastre a căuta în veci a-și schimba soarta, a trăi mai mult în viitor, decât în prezent, a voi totdeauna noul și'n veci noul!

Goethe făcut-a să vorbească omenirea prin Faust?

«Dacă vreodată, zice lui Mephistopheles

iubitul Margaritei, dacă vreodată voi zice ceasului de față, oprește-te, ești frumos, atunci mă poți arunca în lanțuri, atunci consimț să mă înghiță pământul, atunci să sune clopotul morților, atunci ești liberat din serviciul tău; să se oprească cadranul, să cază acul, și lumea să se stârșească pentru mine.»

Da, este în firea noastră d'a voi necurmat să ne îmbunătățim soarta, să credem viitorul mai trumos decât timpul de față, să vedem zilele trecând, fără de părere de rău, s'așteptăm cu nerăbdare cele ce sunt a veni.

«Dacă timpul, zice Bouillier, dacă acul ar merge pe cadran după dorința și nerăbdarea noastră, n'am avea o viață mai lungă, decât aceea a unor insecte, cari cresc, îmbătrânesc și mor în câteva ore.»

Această credință în viitor, acea dorință de lucruri noi ne este folositoare, ca orice simțimânt inerinte speciei. Ar fi deci, pe atât de pueril, cât și de zadarnic de a-l nesocoti. Nu în contra lui voiesc a ridică vocea. Nu în contra așteptării nerăbdătoare a necunoscutului, nu în contra veseliei, ce toți simt la anul nou, voiesc a protestă.

Aștepte omul minuni dela viitor, de vreme ce așa îi este natura; uite-se la el cu încredere, iubească-l mai mult decât trecutul și decât prezentul! Dar aceasta să nu-l împiedice de a-și reaminti ce nu mai este; așteptarea fericirii viitoare să nu-l tacă să uite dulcile și duioasele ore ce a gustat în trecut: aceasta aș dori-o. Să nu fim ingrați; ingratitudinea ca toate vițiile, este vătămătoare individului; ș'apoi, câte

dulci suvenire, câte învățăminte, în cel mai dureros sau mai neînsemnat an! Natura nu cunoaște stârpiciunea. Cât ar fi de dureros și vătămător, ca omul să nu culeagă roadele crescute pe locul udat cu lacrămile sale! De ce el n'ar da la 31 Decembrie o reamintire celor ce nu mai sunt!

— Strigăte de veselie și de fericire, liniștiți-vă; nu vă voiesc răul!

Duioase sărbători ale anului nou, fiți pe pace; nu vin să turbur a voastră veselie. Departe de mine de a voi să întrunesc lacrima cu râsul, durerea cu plăcerea, suspinul cu speranța, în acele zile fericite, în cari omul pare a fi regăsit încrederea copilării sale. Aceasta ar fi a dori ceva contra naturii, ar fi a p.ivi viața sub o falsă lumină, ar fi a recădea în erorile acelei religii, atât de puternică încă, care a tăcut atâta rău omenirii. Dar în ce ar fi mai puțin vesel de a serba un an ce numai este, decât de a serba un an ce începe, când însăși moartea n'are nimic trist în sineși?

S'a privit mult timp, și se privește încă, moartea cu groază; ș'această prejulcată, ce tinde a dispărea din națiunile civilizate, subsistă încă, numai din cauza unor credințe religioase. Cu toate-acestea moartea n'are nimic întristător: ea nici că există. Nimic în natură nu moare, nimic nu se naște: totul se transformă. Această transformare necurmată a materiei, considerată într'un mod subiectiv, nu poate avea nimic penibil, din contră, ea este mângâietoare pentru specie. Intr'un mod obiectiv, neapărat

că ea tace pe individ să sufere; niciodată însă, transformarea naturală a materiei nu poate cauză omului disperarea, ce ideia sau vederea morții produce în «*sufletele religioase.*»

Așa stând lucrurile în natură, cum reamintirea anului sfârșit ar putea întuneca o serbare? Căci ceea ce este adevăr cu materia, este și cu timpul, care și dânsul n'are nici început nici sfârșit.

Să nu primim dar sfârșitul anului ca un ce dureros: să serbăm pe cel care începe, cum se face azi, dar să serbăm și pe cel ce se sfârșește.

De ce să despărțim cu gândul, ceea ce în fapt este unit? Să serbăm în seara de 31 Decembrie tinerețea în anul nou: dar să serbăm și bătrânețea în anul cel vechiu. Să ne pregătim a culege florile ce vor răsări, dar să nu uităm de a adună roadele ce sunt coapte. S'avem încredere în viitor, dar să ne folosim de trecut, spre a ne bucura mai bine de prezent. Să strigăm trăiască 1876, dar să nu uităm pe 1875.

Paris, Decembrie, 1875.

Spovedania unei murinde

. . . Întâmplarea tăcù, ca hârtiile mult încercatei familii X, să vină în mâinile noastre, hârtii din cari multe învățăminte s'ar puteà trage, căci multe suferințe ne fac ele a cunoaște.

Publicăm, fără a șterge ș'a schimbà nimic, afară de numele proprii, trei scrisori ale sârmanei doamne X, (Florica), scrise din Nizza, către sora sa, (Marioara), la București. Sunt poate părți, din aceste scrisori, cari vor părea unora prea aspre, sau poate chiar nedrepte ; este însă firesc ca Florica să fie înăsprită contra credințelor și civilizațiunii noastre, ea, care atât de mult a plâns . . . pentru c'a iubit ! Este firesc ca ea, lovită de o boală, care atât de mult ațâță simțirea, să nu simță, să nu scrie ca noi, de aceea nu cutezăm a șterge nimic, de teamă d'a nu denaturà totul !

Florica către Marioara.

Nizza 27 Martie, 187 . . .

Voi-vei, dulce surioară, a citi scrisoarea ce ți-o trimit? Credeà-vei tu că încă sunt demnă de-o parte din a voastră iubire? Nu știu ce se petrece în inimile voastre, nu știu cum veți primi aceste rânduri, ce vin dela biata Florica voastră; nu știu de nu le veți aruncà cu pripă, de teamă ca ele să vă mânjească pe voi, cari sunteți curate de orice păcat. Nu știu ce gândiți, nu știu de-mi veți puteà dà, fie și de milă, acea iertare fără de care nu voi a muri! Dar cine-mi spune că mă veți crede? De ce să nu vă minț, spuindu-vă că mor, eu care v'am mințit în ultima sărutare ce v'am fost dat? Cum ați crede o fință, care și-a călcat jurămintele, care a fugit dela soțul căruia jurase veșnică credință, care v'a lăsat în lăcrămi, spre a se duce cu cel ce o iubeà; cum m'ați crede pe mine, care fără nici o împotrivire m'am aruncat cu foc în brațele omului iubit, care fără nici o luptă am lăsat p'un *străin*, cum îl numește lumea, să-mi șteargă stânta sărutare, ce mama îmi dase cu puține ceasuri mai înainte!

Incă aud a mamei duioasă voce, zicându-mi zilnic cu iubire: «fetico, ai răbdare, cine știe poate, cu timpul, bărbatul tău se va schimbà, poate blândețea ta, dragostea ta nemărginită, stăruința ta de a-l iubi îi vor deschide ochii. Nu uită, dragă, că supunerea este datoria noastră, și că a suferi este soarta femeiei». Aud acum

acea sfântă voce, dar atuncea, mărturisesc că nimic nu vedeam, nu simţeam, nimic nu doream decât pe *el*, pe *el*!

Nu ştiu când, nu ştiu dacă voi putea sfârşi a mea dureroasă spovedanie, nu ştiu de nu mă vor părăsi până întru sfârşit slabele puteri ce mi-au rămas; dar dacă voinţa are putere asupra trupului, dacă voinţa poate ceva, jur, pe dragostea voastră, că nu voi muri până ce nu voi sfârşi cele ce simţ trebuinţa a vă spune! Un foc arde a mea inimă, suspinuri ies din zdrobitul meu piept, lacrimi râură din ochii mei şi mă împiedică a vedea hârtia pe care tremură condeii mei . . . Cu toate-acestea îmi pare că numai sufăr, căci sufăr cu tine, vorbesc cu tine dulce, dulce surioară . . . Ah! ce fericită aş fi, de mi-ar fi dat să pot plânge la picioarele mamei, să pot plânge în braţele tale, să aud vocile voastre zicându-mi: te iertăm, te iubim! Dar cine-mi spune că mă iubiţi încă? mă îndoiesc de-a voastră iubire? Nu! nu! . . . Ceva îmi şoptesc tainic, că voi încă aveţi puţină iubire pentru Florica voastră! Dulce şi sfântă şoptă, şopteşte, şopteşte mereu inimii mele, că mama, că sora încă mă iubesc; şopteşte, căci a ta şoptă alină focul ce mă arde şi redă viaţa sufletului meu. O! dulce copilăria mea, o! dezmiertat al maicei mele, o! priviri pline de dragoste a alor mei, aţi pierit pentru mine! Vai, vai, nenorocita de mine! Ce-am făcut? Ce-am făcut?

Lacrimile ce vărsai mă uşurară puţin; voi

încercă deci, Marioaro, a urmă jalnica-mi nă-răire. Dar spune-mi tu, mai întâi, ce face biata mamă, spune-mi cât am făcut-o să sutere, cât a plâns, cât i-am amărât zilele; spune-mi de se poate ca ea, ce a roșit de mine, să mă iubească încă. Vai! de ce, din cauza greșelei mele, să sufere cei nevinovați! De ce voi să ispășiți cu lacrimi de foc păcatele mele? Spune-mi, surioară, dacă a venit la auzul vostru că Florica voastră nu mai are mult a suferi, dacă știți.. dar nu plânge, surioară, voiu trăi, voiu trăi, nu voiu muri, până nu voiu fi primit, cu sărutarea voastră, iertarea răului ce v'am făcut! Biata mamă, biata mamă! . . .

Florica, Marioarei.

Nizza, 30 Martie

Dragă surioară, încă n'am putut sfârși scri-soarea întreruptă deunăzi prin venirea *lui*, căci doctorul m'a silit a stă în pat, și din pat nu pot a-ți scrie, căci *el* stă lângă mine mai tot timpul, și lângă dânsul nu voiesc a plânge. Cât suferă când mă vede plângând, cât suferă când vede repeziciunea cu care pășește cruda boală ce mă consumă! El știe bine ce am, știe că sunt pierdută; dar tot speră în a mea tămă-duire; tot se îndoiește de ce i se spune, de ce vede; tot așteaptă leacul ce nu va sosi, tot luptă, tot crede: căci el iubește! Iubește și

nu-și poate închipui ca moartea să poată despărți ceea ce inima a unit!

Astăzi, văzându-mă sculată, și crezându-mă mai bine, a eșit, supuindu-se rugăciunilor mele. — Sunt singură, voiui plânge deci, din nou cu tine, căci nimica nu-mi potolește așa de bine focul ce mă arde, ca lacrămile ce vărs vorbind cu tine. De ce nu pot plânge într'una? Pentrucă am greșit, pentrucă am nesocotit legile făcute de oameni, pentrucă, eu, măritată cu un om ce nu știă ce este iubirea, am voit a iubi! Am iubit, am ascultat inima mea, am desprețuit legile voastre!

Nerușinare fără nume! Pată veșnică pe numele meu, am iubit când n'aveam dreptul de-a iubi.—Am ascultat natura; am călcat legile și cuviințele!

Ah! știu că o asemenea nelegiuire nu se poate îndestul pedepsi, știu că orice așa face, oricare ar fi pocăința mea, sunt o femeie de nimica, rușinea, batjocura lumii, răsul tuturor! Știu, știu tot, și, cu toate-acestea, toate n'ar fi nimic, de n'ar fi mama, de n'ai fi tu. Ceea ce însă mărește a mea nenorocire, înveninează a mea suferință, amărăște a mea durere este că, nici pe *el* nu-l pot face fericit! Nu-l pot face, căci iubirea mea, iubirea lui nu mă împiedică de a roși când întâlnesc un chip cunoscut. Roșesc, sufăr... pier!

Vai vouă, cari veți încercă a înfrânge moravurile și obiceiurile unui popor, vai vouă, căci veți pieri uciși de însăși cutezanța voastră!

Desfid pe însuși acel Dumnezeu, către care, mică, înălțam a mele rugi, te desfid, Dumnezeule, oricine ai fi, oricare ar fi puterile tale, te desfid, zic, d'a nu te supune obiceiurilor, moravurilor, deprinderilor unui popor, oricât de stupide și de sălbatice ar fi ele!

Revin, surioară, la a mea spovedanie; însă nu-ți pot răgădui că iarăși nu voiu pierde șirul, căci nu eu cârmuesc ale mele cugetări, ci ele mă duc pe mine, mă duc, mă duc, și uneori așa de iute, încât nu pot a le urmă, cad oboșită, inima îmi bate cu o tărie nespusă, pierd suflarea, nu mai văd, nu mai aud, numai simt.... Ah! ce fericite sunt atunci!

Știi, Marioaro, modul în care am fost crescute! Știi cât de puțin sau, mai drept, cât de rău ne erà lumea cunoscută la ieșirea noastră din școală. Știi tu multe din câte aș voi a-ți spune; însă totuși îmi stă a ți le reaminti, nu doară spre a mă încercă a-mi micșorà culpa, nu cu gând d'a spălă pata ce-o port întipărită pe fruntea mea, ci numai spre a face cu tine, ceea ce fac cu mine, numai spre a-ți spune ceea ce cuget, numai spre a revărsà din inima mea prea multul ce o înneacă!... Ah! facă-se ca cele mie întâmplate să fie altora întru folos; dar nici această mângâiere n'o pot aveà, căci seamă am luat că experiența altora puțin ne folosește!

— Implineam 18 ani când eșii din școală... când văzui pentru prima oară p'acel cu care doi ani erà să trăiesc în lacrimi, în loc de o

vecie în fericire, cum nădăjduisem în neștiința-mi copilărească! Li plăcui, mă cerui, mama nu se împotrivi, și eu de soț îl luai cu o cumplită tericire. În școală, acasă, la spovedanie, în cărți, mi se spusese atât de bărbați, mi se încondeiaseră cu tețe atât de negre, încât prima vorbă dulce, ce auzii dela unul din ei, avui pentru tânăra mea inimă plină de iubire, un farmec nespus: ea mă îmbătă, fui învinsă fără a fi luptat, fără a mă fi ferit, fără a-mi fi recunoscut dușmanul!

Zic dușmanul, căci, cu creșterea morală și religioasă dată nouă, învățasem a privi bărbatul ca dușmanul sexului nostru, în loc de a-l privi ca o ființă iubită, ca un sprijin firesc, ca o călăuză sigură, ca un tovarăș de plăceri și dureri, ca un prieten cu care ne legăm a avea tot în comun, a ne spune totul, a nu ne ascunde nimic, a ne sfătui, a ne sprijini, a ne îmbărbăta unul pe altul, în spinoasa cale a datoriei și a iubirii, care singură poate duce spre fericire; în loc de aceasta, îl priveam, zic, ca un dușman, mă temeam de dânsul, mă feream de cursele ce mi le-ar putea întinde, mă pregăteam a mă apăra de cruntele loviri ce le-ar îndrepta în contra mea, și nici nu-mi cunoșteam protivnicul!

Când sosi, nu-l recunosci. Imi spuse o vorbă dulce, fui învinsă, fără nici a bănuî că dușmanul sosise. Ah! de ce nu mi se spusese că nu toți bărbații sunt răi, de ce nu m'au învățat a-i cunoaște bine, spre a putea, în ziua venită,

a alege cu îndemânare pe cel ce l-aş fi putut face fericit? De ce, când venea un tânăr să-şi vadă o soră, o vară, de ce noi toate eram izgonite, ascunse în camerele noastre, ca şi când ciurma ar fi lovit şcoala? De ce femeea, care merită este a vieţui cu bărbatul ei, de ce să nu fie crescută spre acest sfârşit!

Cum va şti ea cârmui noua luntre, în care intră în ziua căsătoriei sale, când nici mâna n'a pus pe vâslă? Cum va şti a se feri de stâncile, de vârtejile, de vijeliile, de viscoalele ce va întâmpină în cale, când marea mult schimbătoare, pe care pluteşte a sa mică şi fragedă navă, îi este cu totul necunoscută; cum va şti a vâsli, pericolele fiind depărtate şi cerul înseninându-se, cum va şti a vâsli spre limanul fericirii, când nici nu ştie ce este fericirea?

De ce să nu o înveţe a cunoaşte lumea, mai înainte de a fi aruncată cu desăvârşire în valurile sale; de ce să fie crescută în taină ca o călugăriţă, ea care trebuie a fi mamă! De ce să nu cunoască lumea cum este; de ce să crească la umbră, în întuneric, în loc de a creşte la lumina binefăcătoare!

De ce să i se nutrească spiritul cu minciuni şi basme; de ce să i se arate ca o necinste, ca un păcat, a vorbi singură cu un bărbat, când tăcută este spre a trăi cu un bărbat? Ah! de ce? de ce? Pentrucă lumea este dată pradă superstiţiunii, necinstei, prejudecăţilor; pentru că biata şi mult încercata omenire este cârmuită, asuprită, subjugată de o religione fu-

nestă și crudă, sălbatică și egoistă, imorală și înjositoare; de o religiune contra naturii, care frică, râvnă, pizmă, ură a semănat între oameni; care ticăloși, dușmani unul altuia, blestemați ne-a făcut; care ne-a tăvălit în noroi, în gunoi, în mocirlă spre a putea mai sigur și mai cu îndemânare a ne menține în rușinoasa sa robie; de o religiune împietrită, nesimțitoare, vrăjmașă învierșunată a luminii, protivnică neîmpăcată a iubirii; de o religiune care se adapă cu lacrămile noastre, se nutrește cu sângele nostru, se bucură la auzul suspinurilor noastre, își râde de țipetele și de văitările noastre; de o religiune ce lingușește pe cel slăvit și lovește pe cel oropsit; de o religiune care ne amărăște viața, care ne chinuește, ne muncește, ne înspăimântă, ne îngrozește; de o religiune, în fine, care ne roade inima, ne spurcă cugețarea, ne distruge voința, mai înainte de a ne arunca în groapa ce ne-a săpat!...

— O lună nu trecuse de când mă măritasem, și deja începeam a vedeă, ochii mi se deschideau, mintea mi se trezeă din lungul somn, în care o ținuseră și o cufundaseră basmele ce le crezusem, fără a le cercetă: începeam a mă gândi prin mine, și nu prin glasul dascălilor, sau prin ajutorul cărților; începeam, zic, a simți, a cunoaște! Ah! atunci de-aș fi găsit un om, care să știe a citi în inima mea, un om care să știe a iubi, atunci ce soră, ce fiică, ce soție, ce mamă aș fi fost! Dar vai! cel dela care așteptam tot, cel căruia îi spu-

neam tot ceea ce se petrecea în mine, cel căruia îi spuneam: te iubesc, te iubesc, răspunde avântului meu, răspunde așteptării mele, răspunde cerințelor inimii mele cu o înghețată nepăsare! Eșea, eșea... mă lăsa singură, singură, singură cu ale mele gânduri! De ce nu pot nară lupta, ce atunci se petrecea în mine! Ideile false cu cari fusesem nutrită se învrăjmășau, se ciocneau, se izbeau de cele adevărate ce acum căpătam; se încăerau unele cu altele, se trânteau, se doborau, se ridicau iarăși, și iarăși lupta cu foc începea, luptă fără cruțare, luptă în care unul din cei doi protivnici trebuia să moară; căci era lupta adevărului contra minciunii, a luminii contra întunericului, a științei contra oarbeii credinței, a naturii contra creșterii.

Câte zile, câte nopți de muncă, de trude, de grijă, de spaime până a se cunoaște biruitorul! Groaznice momente; mă îndoiam de tot, nu eram sigură de nimic, nu știam cu cine era adevărul, cu cine minciuna, cu cine viața, cu cine moartea! Stam martură la această luptă, ce atât mă obosea, mă prăpădea, stam martură, și nici nu cutezam a lua parte la ea, care avea să decidă de soarta mea, căci nu știam cine îmi este prietenul, cine vrăjmașul! Adevărul birui, natura triumfă, lumina se făcu... dar, vai, ce gol lăsa ea în inima mea! O simțeam atât de mare, o știam atât de bună, auzeam atât de bine al său glas strigându-mi: voiesc a iubi... și mă găseam unită pe vecie cu un om, veștejit încă de tânăr, care nici

odată nu iubise, care nu putea iubi, și care, neînțelegând ce este iubirea, mă luă drept nebună!

Eșea, eșea mereu, eșea tot singur, și singură mereu rămâneam . . . reintra sau noaptea târziu, sau în zorii zilei, și atunci ursuz, necăjit, posomorît, certându-mă, ocărându-mă, înjurându-mă!

Vouă, vouă, ce ați trecut p'acolo; vouă, tinere rete, pline de iubire, ce ați întâlnit numai nepăsare în omul dela care așteptați iubire, vouă, numai vouă, vă dau voie d'a arunca cu piatra în mine, căci numai voi știți ce este a suferi!

Doi ani, fără a mă plânge, am suferit insulte și ocări; doi ani, am fost batjocura, răsul, rușinea lui ș'a lumii; doi ani, am încercat zi și noapte, oră cu oră, minut cu minut, a-l atrage prin blândețea, prin răbdarea, prin stăruința mea de a-l iubi, prin rugăciunile, prin sfaturile, prin suspinurile, prin lacrimile mele; doi ani, am făcut tot ce mi-a fost în putință spre a atinge inima lui; dar totul n'a putut nici măcar a zguduî puțin a lui cumplită nepăsare! Totuși însă aș fi trăit cu dânsul, aș fi suferit mereu, aș fi suferit până în ziua când, urîndu-i-se lui d'a mea suferință, m'ar fi părăsit cu totul, căci aceasta eră și *datoria* și voința mea! Aș fi făcut-o, dacă neprevăzuta întâmplare și neascultătoarea inima mea n'ar fi hotărât altfel decât a mea cugetare! Dacă inima mea ar fi voit s'asculte de obiceiuri, de cuviințe, de convențiuni, cari mă împiedecau d'a iubi pe altul, decât p'acela ce nu voiă a

mă iubi; dacă ea ar fi cercetat, care îmi este interesul, și nu ceea ce este firesc, ah! gândule, de ce tăcuși, când *el*, ce d'atâtea ori ștersese lacrimile mele, când *el*, ce mângâiase a mea durere, când *el*, ce îmi dase atâtea probe de iubirea sa, când *el*, pe care de mult îl iubeam, deși mie însumi îmi negam aceasta, când *el* se aruncă la picioarele mele, strigându-mi, te iubesc, te iubesc, . . . vino, vino! . . . de ce, gândule, mă lăsași să m'arunc învinsă de dragostea lui, în brațele ce-mi deschideă; de ce mă lăsași să fug cu dansul, când nici n'aveam *dreptul* de a-l iubi? De ce? dacă atunci tăcuși, învins poate de tăria iubirii noastre, de ce vii acum, când este prea târziu a îndreptă răul, de ce vii a-mi amărî puținele zile ce mai am a trăi!

Ah! gândul nostru, care zboară cu atâta iuțeală, care într'o clipă străbate munții și mările, care cu o ochire vede cele de față și cele ce au fost; gândul nostru, care cu destoinicie descurcă ițele încurcate ale lucrurilor și zărește în același timp cele două căpătăie și tot lungul șirului; gândul nostru, care frământă cu iuțeala fulgerului întâmplările îndoioase, spre a scoate din ele o dreaptă tâlmăcire, gândul nostru pare une ori că doarme! doarme, și numai așa știm că nu este însăși dumnezeirea; doarme sau, dacă nu doarme, șoptește atât de tainic, încât cu neputință ne este a auzi a sa glăsuire, a urmă ale sale învățăminte. Gândul adormind, fapta apucă înaintea lui; vai însă, vai de noi,

când el se trezește din scurtul său somn !
Plâns amar ! grele suspinuri, zadarnice oftări,
răul s'a făcut, nu voi îi veți fi leacul !

Nizza, 3 Aprilie

De și în pat și de o nespusă slăbiciune, mă simț pare ceva mai bine. Mă voiu încercă deci, surioaro, a mai vorbi puțin cu tine, căci cine știe cum voi fi mâine !... De trei zile, frigurile mă frământă și mă împiedică d'a odihni mult obositul meu cap. Ochii îmi ard ; pieptul mă doare, și o sudoare rece acoperă trupul meu... tușesc într'una, și uneori așa de mult, încât sângele mi se suie în cap și roșește deodată palida-mi față... roșată însă, cu totul alta de cea de altă dată ! Ah ! cât mă doare, când, fără voie, îmi zăresc oglinda, ce odinioară mă arată frumoasă ! Ce slabă, ce uscată... ce urâtă sunt ! Ce păcat, că nu putem muri frumoase ! Ce teamă mi este, când mă văd așa schimbată, să nu mă mai iubească de cât de milă !... Dar nu, aceasta nu se poate, inima care nu mi s'a schimbat, îmi spune că mă iubește și că și moartă mă va iubi ! Ah ! de-aș putea trăi, spre a-l face fericit, d'aș putea... surioară, surioară, iubește-l tu pentru mine, măicuțo, privește-l în veci ca un copil al tău ; iubiți-l, și îngrijiți-l, cum m'ați iubit și îngrijit pe mine ; țineți-l lângă voi... plângeți cu dâ-

sul; dar nu-l lăsați, nu-l lăsați singur cu a sa durere. Nu este așa, că voi îmi tăgăduiți aceasta?...

Dar nu! nu! Voi nu puteți face ceeace vă cer! Nu puteți face aceasta, că ați fi ocară și răsul lumii! L-ați nenoroci, și v'ați nenoroci; v'ați perde și nu l-ați scăpă... Cum, cum să iubiți un om, care m'a iubit, când n'avea dreptul de a mă iubi! Un om, care m'a îngrijit ca o mamă, când n'avea dreptul de a mă îngrijii; un om, care s'a jertfit mie, când n'avea dreptul de a se jertfi mie, un om, care a făcut totul ce i-a fost în putință, spre a mă scăpă, spre a mă face fericită, când n'avea dreptul de a face nimic? Nu! nu! Aceasta nu se poate... Aceasta ar fi firesc!... Ah! legi barbare, învoieli nesocotite, moravuri rușinoase, obiceiuri stupide, cari constituiți civilizațiunea, fiți bestemate într-o vecie! Civilizațiune falsă, fățarnică și fără de milă, ție n'am voit a mă supune, în contra ta m'am răzvrătit, ție rezbel de moarte am jurat!... M'ai învins... ți-ai răsunat! Mor, dar nu mă căiesc! Am iubit... am fost iubită... Mor, dar am *trăit!*...

Mamă, iartă-mă... Marioaro, iartă-mă... l-am iubit atât... îl iubesc atât!

Ah! de ce cel care poate încă *iubi*... să poată *muri*?....

August, 1876.

O Româncă

Maria lui Dinicu își iubea, își mângâia și-și răstăta atât de mult pe Ionelul ei, încât mult erà de temut că va eși din Ionel un copil stricat.—În sat de mult timp se impută Mariei—nu dragostea, căci Românului îi place a se drăgosti cu ai săi, — dar slăbiciunea ei către băiatul său: «Prea ești slabă cu dânsul, soro, prea te supui lui, prea ascuți de voințele sale ;-- ai să-l strici, tă; ce-l răsteți așa, Mario, nu vezi că nu mai e copilandru, ci gogeamete flăcău, tocmai bun de însurat ?—»

Maria ascultă, râdea și-și răzbună de zisele satului, dezmiertând și mai cu foc pe Ionelul ei.

O singură dată Maria nu râsese la o imputare de felul acesta; o singură dată ea nu auzise cu nepăsare dojenile, ce zilnic i se făceau, în privința creșterii ce dà lui Ionel. Maria tresărise, fața ei se întristase, dase de două ori din cap cu pripă, cu tărie, și părea c'ar fi voit

să zică : nu, nu, aceasta nu se poate, aceasta nu va fi; părea c'ar fi voit să gonească, să alunge departe un gând rău ; o lacrimă râurase pe obrajii săi, înegriți de arșița soarelui, când moș Radu, muștrând-o, îi zisese : « Mario, mă tem că ai făcut o fată din Ion, în loc d'a face dintr'însul un viteaz, un voinic, cum erà bietul său tată ; nu știi zău ce poamă va fi Ionelul tău, dar m'ași prinde că soldat bun nu se va face dintr'ânsul. »

De ce tresărise, de ce se întristase Maria, auzind pe moș Radu imputându-i ceeace zilnic i se impută ? de ce vorbele lui moș Radu n'o găsiră nepăsătoare, surâzând ca de obicei ?

Se'nspăimântase ea oare la gândirea că Ionelul ei poate să devină rău ?

O ! nu, nu, Maria erà mamă, și mamele nu cred, nu gândesc, nu pot bănuî, fie măcar în treacăt, ca copiii lor să poată deveni răi. Mamele, nu numai nu se îndoesc niciodată de dânșii mai nainte d'a fi greșit ei, dar încă chiar când văd greșelile copiilor lor, când vinovăția lor este tățișă, ele tot speră, tot se îndoesc puțin, și când nu mai e puțință d'a se îndoî, caută a micșorà culpa celor pe cari îi iubeau, cu cari se făleau când erau nevinovați, pe cari îi iubesc, îi plâng acum, că au greșit.

Ce speriasse dar pe Maria ?

Gândul că Ionel nu va fi un voinic ?

O ! nu, nu, Ionel o iubea prea mult, Ionel semăna prea mult cu bietul său tată, ca să nuî fie voinic ; ea știa că Ionel va fi ca și dânșul, un adevărat Român !

Oare tresărise Maria, auzind acel cuvânt de soldat, ce spune atâtea lucruri inimii unei mame?.. despărțirea, depărtarea din satul în care ai născut, în care ai crescut, părăsirea tuturor ce-ți sunt dragi, traiul cu totul schimbat dintr'o zi într'alta, viața de oraș, cazarma, altă mâncare, altă îmbrăcăminte, altă ocupațiune, disciplina soldățească, în loc de munca liberă pe câmp; departe, departe de casa, de satul, de județul poate, în care ai născut!

Nu știu, nu știu dacă este acest cuvânt, soldat, pronunțat în treacă de Moș Radu, care pusese pe Maria pe gânduri; nu știu, și d'aș ști-o, poate că n'aș spune-o, căci nu numai mame vor citi aceste rânduri, și iubesc prea mult pe Maria, spre a nu voi să te aud pe tine, tinere și voinice cititoare, dojenind și tu slăbiciunea acestei mame. Orice ai gândi, crede-mă, cititorule, Maria nu are o inimă comună; Maria, nu numai iubește, dar este demnă de iubire, și altă imputare nici nu i se face de către cei ce viețuiesc lângă dânsa, de către cei ce o cunosc de aproape, de cât acea iubire *prea afară din cale* pentru Ionel. Este așa de lesne a zice altuia: iubește mai cu judecată, fii mai bărbat în dragostea ta, iubește cu măsură, omul nu trăește cu dragoste, și alte multe de felul acesta! De câteori n'am dat și eu altora aceste sfaturi, sau altele de felul acesta, și cu toate-acestea când altul mi le-ar da mie, tare mă tem că nu l-aș înțelege. . . .

Ionel are 21 de ani, Maria însă tot îl dez-

miardă, îl mângâie, îl răsfață ca pe un prunc, căci pentru mame copiii nu îmbătrânesc: ea tot este neliniștită, speriată, îngrijită, când se întâmplă ca Ionel să întârzie d'a intră la lucru; ea tot ar dori să-l aibă vecinic lângă dânsa și tot i se pare că Ionel este în primejdie când nu-l poate vedeà, când nu-l aude umblând, cântând, vorbind; ea tot se trământă de griji, se sperie, și-și pierde mințile, când pe Ionel îl doare capul, când se taie la un deget, când se înțeapă la un picior, când îl prinde irigurile, sau când văzându-l tăcut, pe gânduri, bănuiește că nu-i este bine; ea tot nu doarme, nu mănâncă, nu se odinește, îl veghiază, îl învelește, îi dă de băut, îl mângâie într'una când Ionel cade bolnav; ea într'un cuvânt nu a ascultat de zisele satului, n'a urmat sfaturile ce i s'au dat, iubește tot cu slăbiciune pe dragul său copilaș, tot îl răsfață, tot îl dezmiardă *prea afară din cale*. — Pare însă că Maria nu prea are a se căi, căci satul a cam încetat a o dojenî, a o stătui. Ionel a devenit un bun muncitor, harnic, vesel, voios; multe mame au început a-l dà drept pildă fiilor lor: feciorul Mariei nu se îmbată nici odată, nu caută pricină celorlalți, fuge de gâlceavă și lucrează ca un voinic; el de sigur ar fi pus deja cevà la o parte, ar fi putut îndulcî zilele mamei sale, ce începe a deveni bătrână, dacă ciocoiul pe moșia căruia lucrează n'ar nedreptăți, asupra pe cei ce i muncesc.

Ionel erà de câteva zile tăcut, stà pe gân-

duri, cloceà ceva; mergeà veneà, se învârteà prin casă, își aruncà căciula, o reluà, se trântea pe pat, se sculà deodată, se uità în stânga, în dreapta, la tavan, pe jos, puneà mâna pe fusul Mariei, pe tăcăleț, pe pirostria încă caldă; schimbà din loc copaia, donița, ciubărul, urciorul, se apropià de vatră, scormoneà cu degetele cenușa, luà un tăciune, îl puneà în luleaua sa, din care trăgeà într'una iără a luà seamă că nu mai aveà frunză de tutun în ea, se mai învârteà câtva prin odaie, apoi eșea, se așezà pe prisma casei, își băgà luleaua în sân, fluerà între degete sau cu o trunză, cântà uneori din gură, încet, în cât părea c'ar fi voit ca numai el s'auzà cântecul său de dor; se uità lung la cei ce treceau pe dinaintea sa, fără a-i vedeà însă, căci gândul lui de sigur nu erà acolo; se sculà din nou, își reluà luleaua, îndesà bine tutunul în ea, o reaprindeà, se preumblà câtva dinaintea casei, se uità furis la mă-sa să vază ce face, ce pare a gândi, o priveà cu iubire, dar în acelaș timp cu întristare, cu milă. De trei zile Ionel nu mai mergeà la lucru, noaptea nu închideà ochii, se tot învârteà prin pat, oftând, pronunțând cuvinte fără șir și fără înțeles; la masă d'abia mîncà; își frămîntà mămăliga între degete, risipeà mai multă pe masă, pe dânsul, pe jos, de cât băgà în gură; priveà într'una pe Maria, însă când ochii lor se întâlneau, se uità repede în jos, de teamă ca ea să nu citească în căutătura lui cecece el ținea ascuns.

Maria asemenea se schimbase, îmbătrânise, în câteva zile, mângâia mai puțin pe Ionel, părea a fugi de dânsul, tremurâ de câte ori el începea a vorbi.

Ce se întâmplase în căsuța Mariei? Ce venise să turbure liniștea acestor două ființe ce atât se iubeau, ce trăiau unul pentru altul, ce păreau a fi scutiți de trude, de necazuri, de suferințe?

Vorba se lățise în sat, că România a încins luptă cu Turcii, acești neîmpăcați și vecinici vrăjmași ai neamului românesc, și Maria eră Româncă, iubea prea cu mândrie pe Ionel, ca să nu tremure pentru gingașul ei copil.

Ionel nu spusese încă nimica, Maria nu-l întrebase ce are, de ce stă pe gânduri; păreau amândoi a voi ca celalt să vorbească întâi, nu aveau nici unul nici altul inima de-a începe a spune ceeace cugetă. De două ori Ionel, care mereu se învârtea pe lângă Maria, când scărpinându-se în cap, când tușind, când călcând tare și în loc, de două ori Ionel părură să fi luat inima în dinți, trăgându-și răsuflarea, zisese cu tărie: *mamă*. Maria însă îi tăiasse vorba în pripă, îl împiedecase de a urmă, cercând de a amână, fie pe câteva minute, ceeace se temeă atât a auzi.

Ieri seară, un ceas două după sântitul soarelui, Ionel se apropie de Maria, care stând jos pe o vechie albie răsturnată, se uită la ultimele lemne ce ardeau încă pe vatră, și urmă cu ochii săi, acoperiți de lacrimi, fla-

căra pe sfârșit, care mai înainte de-a se stinge cu totul, revărsă încă din când în când o tristă și inegală lumină în odaia lor; Ionel se apropie de dânsa, o privi cu dragoste nespusă, îngenunchiă, îi luă mânele uscate, înăsprite de muncă, le strânse în ale sale, le acoperi cu sărutări, cu lacrimi. Două vorbe numai putu scoate Ionel:

— Mamă .. Mamă...

Maria tresări, o sudoare îi acoperi fruntea, un fior rece o străbătù, stete un moment nemiscată, înmărmurită, ca țintuită în loc; de-o dată se ridică în picioare, își aruncă brațele împrejurul capului lui Ionel, își atrase copilul pe peptul său, îl îmbrățișă cu căldură, cu foc, îl acoperi de nenumărate sărutări și lacrimi, îl privi cu o duiosie, cu un amor, cu o durere, cu o tericire, cu o mândrie nespusă, se încercă a vorbi, însă plânsul îi tăie vorba...

— Când... Când... Io..nel...

— Măine... măine... mamă...

Maiu, 1877.

Balanul

Firesc este omul a iubi. Mai mult, mai puțin, mai tăcut, mai pe tață, cu mai multă sau mai puțină statornicie, pe o singură ființă sau pe mai multe, dar fiecare iubește. Omul are într'însul o cătățime oarecare de dragoste mai mare, mai mică, care crește, se micșorează, dar care nici odată nu lipsește cu totul. Această cătățime de dragoste, cere a fi întrebuințată, nu ne dă pace până n'o cheltuim, îndreptând-o către o ființă oarecare, oricare ar fi, oricât de puțin demnă ar părea de iubirea noastră.

Iubirea, care face fericirea noastră, iubirea, care este farmecul vieții, iubirea, care mărește, îmbunătățește, ridică, înalță pe om, iubirea este uneori cauza celor mai groaznice chinuri, mai amare suferințe, mai dureroase simțiri. Să nu-i imputăm însă neliniștea, grija, spaima, ce uneori ne pricinuește; să nu-i imputăm lacră-

mile ce ne face a vărsă; țipetele, oftările, suspinurile ce ne scoate din piept; să nu-i impuțăm nimica, nici odată, și nici într'un mod, orice s'ar întâmplă, ori cât am suferi; să nu ne orbească durerea, să nu ne amăgească nenorocirea, să plângem, dar să binecuvântăm iubirea; să nu uităm că tericirea nu poate există fără suferință, că cel care nu suferă nici odată, nu simte, nu iubește, nu trăiește.

Mult iubise, mult suferise, mult plânsese moș Radu.

Copil încă, își pierduse părinții; mai în urmă pierduse pe buna bătrână ce-l crescuse, ce se silise prin mângâierile sale, să-i îndulcească în parte nenorocirea. Insurat între 21 și 22 de ani, își revărsase toată iubirea asupra nevestei sale: însă soarta fără de milă îl lovise din nou, cu cruzime... Safta muri în anul chiar în care se cununase, și Radu rămase iar singur!

Fu ca un nebun moș Radu după moartea tinerei și iubitei lui soții; nu mai mâncă, nu mai dormea, nu scotea nici o vorbă, nu putea nici plânge, nici ofta; părea că se înghețase acea inimă atât de iubitoare, de caldă, de înfocată. Privirea, glasul, apucăturile, traiul, mersul lui se schimbaseră cu totul, par'că nu mai era tot el. Se uită fără a vedeă, ochii erau încremeniți în loc, alergă mai mult decât umblă, nu întorcea capul niciodată, trecea pe lângă cunoscuți fără a-i vedeă, sau, când îi zărea, îi ocolea. Când vre unul se apropia de dânsul, spre a-i da ziua bună, spre a-l întrebă cum îi mai

este, ce face, unde aleargă, răspundeà iute cu o vorbă două, erà grăbit să mântuie vorba, să rămână singur.

Straniu lucru! Acest om atât de iubitor părea a nu mai simți; tot ce i se ziceà, ce i se făcea, îi erà indiferent, nimic din câte vedeà, din câte auzià, nu-l mai mișcà, nu-i mai mergeà la inimă; își părăsise prietenii, trăià singur, fugeà de dragostea ce i se arătà.

Trecură multe luni, mulți ani, până ce moș Radu să-și revină în fire, și, zău, nu știu dacă se întremase bine, căci în sat unii ziceau, că e lovit, că-i lipsește o doagă, că nu e ca lumea, că e cam într'o parte, că e lunatic, izbit, și alte multe de felul acesta. Adevărul este că moș Radu aveà ceva ciudat în uitătură, în apucăturile lui. Uneori râdea cu hohote, alte ori plângeà ca un copil, fără ca nimic să fi putut pricinui plânsul sau râsul său; alte ori stà în loc, pe gânduri, își trăgeà și-si mușcà mustața, ca cum ar fi voit s'o zmulgă, s'o mănânce. Indată ce-și mântuià lucrul, nu se mai vedeà; nu se mai auzeà de dânsul; nu veneà la horă, nici la biserică, nici la cârciumă; el stà închis în grajdul său cu Bălan.

Moș Radu iubeà pe Bălanul său până la nebunie; muncea cât zece, ca să poată hrăni pe Bălan, și, zău, nu făcea nici o treabă cu dânsul! Il mângâià, îi vorbeà, îl plimbà, ca cum Bălan ar fi fost un copil, sau o ființă care-l înțelegeà; mai mare bucurie nici n'aveà moș

Radu, decât când auzeà că i se laudă Bălanul. Erà singurul lucru la care se arătà simțitor.

— Fie, moșule, că al dracului buiestru mai are Bălan. — Fie, Radule, că voinic, țeapăn, mai este Bălanul tău; — fie măi, că cal ca al tău nu se mai găsește zece poște cale, nici la cio-coi în grajd.

Când auzià moș Radu acestea, întinereà, zâmbetul îi veneà pe buze, se mândreà, ochii îi sticleau, se înveseleau, își mai lăsà biata mustață în pace; și seara, când lucrul erà sfârșit și reveneà la Bălan, cu ce foc, cu ce dragoste îl mângâià, ce mult, ce dulce îi vorbeà.

Moș Radu erà bun lucrător, câștigà însă d'abia cu ce să se hrănească, căci el munceà pentru altul, căruià i se păreà prea firesc, prea drept, prea cu cale a se îngrășà cu sudoarea altuia. Adeseori Moș Radu își mănca mămăliga goală ca să cumpere orz lui Bălan, însă el nu se plângeà și ar fi voit mai bine să moară de zece ori de foame, decât să vânză pe Bălan!

În mai multe rânduri, mai cu seamă când fânețele se scumpiseră, se îniațisară cumpărători la Moș Radu. Când logofătul ciociului, când subprefectul, când arendașul și alți mulți din acele numeroase ființe, cari stau la pândă de păzesc momentul propice spre a năvăli pe prada lor, — nădăjduseră a pune mâna pe calul lui moș Radu, a-l cumpără pe nimica! Dar acesta se supără, se înfurià! «El nu erà geambaș de cai, Bălanul nu erà de vânzare; ce le făcuse călușorul său, în ce le greșise, ce erà

el de vină, dacă fânețele se scumpiseră; drept cine-l luă pe dânsul? Ce, n'avea inimă de Român, nu era creștin? Cum, să se despartă de Bălan pentru câțiva poli? Nici mort, nici mort!»

Moș Radu nu numai că nu și-ar fi vândut calul pentru tot aurul din lume, dar nici nu lăsa pe altul să pună mâna pe Bălan; nu-l împrumutase niciodată nimănui și s'ar fi certat mai bine cu tot satul, decât să primească ca altul să-l încalece.

Intr'o seară, sunt câțiva ani de atunci, un vecin îi ceruse cu stăruință «să-i dea puțin pe Bălan, spre a da o fugă până la târg, ca să nu-l apuce noaptea în drum».

Moș Radu însă stătuse neclintit în hotărîrea sa.

— Nu, nu, pe Bălan nu-l dau, nu-l pot da.

— Dar bine, moșulule, eu nu-ți cer calul ca să mă duc să mă plimb; știi bine, că Ghiță al meu zace de două zile, și doctorul ăsta care pare a ști multa carte, zice că este neapărată trebuință ca să-i dau astăzi chiar doctorii'e ce mi le-a însemnat p'astă hârtie.

Moș Radu nu răspunse, se sculă, merse la grajd, scoase pe Bălan, îl încălecă și îndreptându-se către cel ce-i ceruse calul:

— Dă-mi mie, măi bădiță, hârtia ceea, mă duc să-ți iau eu doctoriile de care ai nevoie.

Această iubire a bătrânului țaran pentru calul său mersese tot crescând. Din ce în ce mai mult își îngrijea, își mângâia, își răstăța pe Bălan! îi vorbea într'una, ca cum acesta înțelegea, și, ce e drept Bălan nu părea nesimțitor

la toate câte-i făcea și îi zicea moș Radu. Indată ce el auzea pe iubitul său stăpân venind, ridică urechile, dà din coadă, rîncezà, și când acesta întârzià puțin pe afară, pe pragul grajdului, își arată nerăbdarea dând din copite, par'că ar fi voit să rupă scândurile și rîncezà și mai cu foc.

Dela o vreme 'ncoace moș Radu pare a nu se mai găsi atât de bine lângă Bălan. Nu-i mai vorbește, nu mai glumește cu dânsul; stă ceasuri în grajd, fără a deschide gura, sau oftează adânc, și între oftări s'aude numai: «Bălan, bietul Bălan!»

Moș Radu pare acum a se rușină când Bălan îl privește, pare a fugi de inteligenta-i căutătură, pare a-i ascunde ceva. Dela începutul lui Maiu, mai cu seamă, moș Radu a devenit și mai posomorît, și mai trist, și mai tăcut; nu se plânge, căci aceasta n'a făcut-o nici odată; dar iar a început a-și mușcă, a-și trage mereu mustața, și din când în când o lacrimă, râurând pe acea față zbârcită, șerpuind d'a lungul mustăților sale albe ca zăpada, căzând pe mâinile-i înăsprite, înegrite, sau pe pieptu-i uscat, tăbăcit, ne arată cât de mult trebuie să sufere moș Radu.

De ce oare este atât de neliniștit, de ce sufere, de ce se teme, se înspăimântă moș Radu? Ce nenorocire poate să i se mai întâmple? N'a rămas el singur pe lume? Cei pe cari îi iubea, cei pentru cari și-ar fi vândut su-

fletul, n'au murit, vai, de mult! N'a fugit el d'atuncea cu cea mai mare grijă d'a nu mai legă prieteşug cu cei ce vieţuiau lângă dânsul? N'a fugit de toţi, pe care îi cunoştea, şi în parte d'aceia pe cari se temeà a-i iubi? Trăit tot singur, nefiind iubit de nimeni, neiubind pe nimeni, aşà după cum îşi jurase după moartea bieteii Satte?

Să fie oare rezbelul încins cu Turcii, care îngrijeşte şi înspăimântă, întristează şi pune pe gânduri pe moş Radu? Negreşit, el este bun Român; dar în sat se spune că nu trăieşte de cât pentru dânsul; şi apoi, el n'are feciori, fraţi, prieteni la armată, pentru cari să tremure; el este ca un mort între vii; nimic nu-l mai leagă de cei ce-l înconjoară; nu iubeşte, am puteà zice, nu cunoaşte pe nici unul din acei voinici cari au plecat din sat, spre a merge să dea pept cu vrăjmaşii neamului român.

Sunt câteva zile, moş Radu se sculă cu ziuă, dete de mâncat, de băut Bălanului, îl ţesălă, îi negri copitele, îi împletì coama şi coada cu panglicuţe roşii, îl mângâia cu întristare, îl sărută cu milă, îl privi lung cu jale, fără a-i zice însă un cuvânt.

Pare că-i vorbise mai înainte, sau că Bălan îi ghicise gândul, căci şi el erà plouat, cu moartea în inimă, nu rîncezase când intrase moş Radu în grajd, nu atinsese fânul din iesle, şi abia gustase din grăunţele ce-i adusese stăpânul său.

Puţin mai în urmă, moş Radu scoase pe

Bălan afară și apucă cu dânsul pe șoseaua cea mare, care merge la târg; umblau încet, cu greu, picioarele lor păreau amortite, de-abia înaintau, păreau că calcă în loc. — Moș Radu mergea înainte și trăgea pe Bălan de căpăstru; acesta lungise gâtul, ținea capul în jos, urechile, coada îi atârna; el, atât de sprinten, de voios de obicei, de-abia se mișcă, de-abia urmă pe bătrânul său prieten, care-l trăgea într'una.

Ajuns în târg, moș Radu intră într'o curte mare, în care lumea venea, eșea într'una, legă pe Bălan d'un par, se apropie de unul din dorobanții ce erau acolo, îi șopti câteva cuvinte, și apoi intră cu dânsul în casa din fundul curții.

Când reieși moș Radu din acea casă, care nu era alta decât prefectura județului... semăna mai mult mort decât viu, tremurà ca omul prins de friguri, sângele îi înghețase în vine, privirea-i era înspăimântătoare, părea amețit, uimit, picioarele i se tăiaseră, și-și tot frecă gâtul cu mâna dreaptă, ca cum ceva l-ar fi înecat; în cea stângă ținea niște hârtii, pe care le ghemuia, le mototolea, cu lungile și slabele sale degete. Se apropie de Bălan, îi luă capul în mâini, se uită lung, dureros la dânsul, îl sărută, și se depărtă în fugă, țără măcar a întoarce odată capul spre a vedea cum îl chema Bălan.

Reîntors în sat, Radu merse drept la grajd; de-abia putu deschide ușa, atât tremurà, atât îi bătea inima, atât era zdrobit de durere, se

puse jos pe patul făcut din două scânduri, ce erà în fundul grajdului, și stete mult, mult timp nemișcat, încremenit, cu ochii țintiți când la copitele lui Bălan, întipărite pe scânduri, când la ieslea încă plină de fân, când la copaia cu orzul pe care-l lăsase Bălan, când la găleata cu care-i da de băut, când la vechile pot-coave, atârdate în cuie pe pereții grajdului, când la pătură, când la țesală, la perie, la șea, la fânul așternut jos, pe care se culcase Bălan; se uită la toate fără a scoate un oftat, fără a vărsă o lacrimă, părea mai mult uimit, amețit, decât suferind . . .

După apusul soarelui, când țărani se întorc cu vitele lor dela câmp, care cu boi, cu vaci, care cu oi, cu cai, moș Radu erà tot în grajd tot nemișcat, înmărmurit în loc, nedezmățit încă. Trecură flăcăi, copii, fete, care strigând cântând, care plesnind cu biciul, care șuerând, cu o frunză, care cântând din fluier, moș Radu însă nimic nu auzise.

Iacă boii lui nea Marin cu grele clopote de gât, iacă vaca bălțată a Catinchii, iacă caprele lui Petre, oile lui Matei, iacă mândrul taur al lui Vasile, ce vine încet, călcând maiestos, mugind, mergând cu capul în sus, cu pieptu-i puternic înainte, privind cu dispreț, cu milă, pe bieții boișori ai lui Dumitrache, iacă cârlanul lui Constantin, iacă roibul lui Badea, ce vine sprinten rânchezând . . .

Moș Radu tresare, ascultă, își oprește răsu-

flarea, trage din nou cu urechea . . . nu, nu, nu este Bălan! Un fior trece pe moș Radu, își pleacă fruntea, pare a se dezmetici, a se deșteptă, își ia capul în mâini, își ascunde ochii, și lacrimile cari îl înecau, încep a curge, . . . curg șiroaie; moș Radu plânge ca un copil :

— Bălane . . . Bălane, sărmanul meu Bălan, iartă-mă, iartă-mă. . . .

Cititorule, dacă cunoști tu pe voinicul ce va încălecă pe Bălan, spre a dà pept cu dușmanii țării, roagă-l să nu-l bată, ci să-l îngrijească, să-l mângâie pe Bălan, și să se gândească vecinic la bietul moș Radu.

Ems, Mai, 1877.

Prietenul meu Ion

De mic am cunoscut pe Ion. Am viețuit cu dânsul ani întregi, împărtășindu-ne toate simțirile și iubindu-ne cum nu cred că lesne se poate iubi.

Nu-mi aduc aminte să fi avut o mai mare bucurie, decât în ziua, în care prietenul meu se cunună cu femeea pe care de mult o iubea. Nu știam atunci câte lacrimi avea să mă coste în urmă ceea ce făcea fericirea mea. Însă, chiar d'aș fi știut, tot atât de vesel, de fericit aș fi fost: căci bucuria cea adevărată este atât de comunicativă, în cât cu anevoință este a o privi cu nepăsare. Ea te atrage fără știrea-ți, fără voia-ți chiar, și ori cât de rece ți-ar fi firea, îmi pare că este cu neputință ca, privind bucuria altuia, să nu simți a ta inimă bătând mai cu tărie.

Fui cu totul fericit în primele zile ce urma ră căsătoria lui Ion: nici un nor nu se arăta, și

viitorul se anunță pentru noi atât de senin, încât n'aș fi putut gândi că el se va putea vr'odată întuneca.

Nu trecu însă mult și începui a suspina că Ion îmi dă prea puține momente, fiind necurmat ocupat de Marioara lui. Aceasta totuși mi se părea firesc, și singur acuzai ale mele nedrepte tânguiri.

Tăcui deci, așteptând ca timpul să-mi întoarcă o parte din dragostea lui Ion. Mersei însă mai puțin pe la dânsul, căci începeam a vede că prezența mea nu-i aducea plăcerea de altă dată.

Credeam că poate, mergând mai rar la dânsul, voi avea plăcerea să-l văd venind să mă dojenească de a mea purtare, să mă certe că îl părăsesc. El însă nu veni, și fui nevoit a rări și mai mult mergerea mea la acela de care, cu câteva săptămâni înainte, nu mă despărțeam nici ziua, nici noaptea.

Ah! cât mă costă acea răceală a iubitului meu Ion, cât mă muncii spre a o putea înțelege, spre a o putea tâlmăci într'un mod mai puțin dureros pentru mine, cât căutai să-mi explic a lui purtare! Ce mult aș fi voit să mă pot încredința că nu el eră vinovat, că eu eram un ingrat! Este atât de dureros a găsi culpabili pe cei ce iubești!

— Nimic mai firesc, șopteam tainic inimii mele, nimic mai firesc ca prietenul să fie părăsit pentru femeea iubită, când ea își părăsește pentru noi și tată și mamă! Inima-mi

Însă n'ascultă sfaturile ce cu teamă-i dau: o simțeam strângându-se, respingând cu pripă mica mângâiere ce credeam a-i aduce. Ea nu înțelegea purtarea lui Ion, ci simțind tare, iubind mult, voiă ca totul să fie la înălțimea simțirii și iubirii sale.

Cu cât zilele curgeau, cu atât vedeam mai puțin pe prietenul meu Ion. Trecură la început săptămâni, apoi luni, fără ca să ne mai întâlnim. Când ne vedeam, nu mai simțeam acea nespusă plăcere de odinioară. Părea că el stă pe ghimpi, și eu n'așteptam decât momentul de a mă despărți de acel pe care, cu câteva momente mai înainte, doream atât să-l întâlnesc.

Iubirea există încă între noi; însă, când ascunzi ceva ființei iubite, farmecul cel mare al iubirii este rupt; acea oarbă și sublimă încredere, acea nespusă plăcere de a putea cugeta tare, dispare îndată, și cu dânsa fuge una din cele mai dulci simțiri ce este dat omului a gusta.

Ascundeam lui Ion nemulțumirea ce-mi pricinuiă neînțeleasa sa purtare, iar el îmi ascundeă cauza ei; cum dar am fi putut fi bine unul lângă altul!

Un lucru însă nu încetă de a mă pune în mirare din partea lui Ion. Uneori îmi manifesta multă dragoste, ș'apoi, de odată, redevenea rece cu mine, aspru chiar, aș putea zice.

Lucru și mai neînțeles eră iubirea ce-mi arăta

Marioara. Păream a fi vechi prieteni și, ceeace măreà încă a mea nedomirire, este că nimic, din cele ce gândisem în trecut, nu-i erà necunoscut. Ea mi reaminteà adesea împrejurări de-ale vieții mele, pe cari le uitasem cu desăvârșire; îmi cità zise de ale mele: tot ce mă priveà îi erà cunoscut, și mai cu seamă tot ceeace puteà să mă ridice în ochii săi. Aceasta mă mângâia mult, însă făcea și mai neînțeleasă pentru mine purtarea lui Ion.

Intr'o seară a luni Decembrie, eram și mai pe gânduri, și mai nenorocit ca de obicei. Nu văzusem pe Ion de mai bine de o lună. Mă uitase cu totul, și inima-mi mâhnită suferea foarte de a nu avea pe cine iubi. Stam nemișcat, amortit de suferință, pitulat la gura sobei, privind la flacăra focului, care vorbește atât de mult omului nenorocit.

Erà o seară întunecoasă, rece. Vântul suflà din toate părțile cu o tărie nespusă: gemeà, urlà. Părea că voiește să mă nimicească, după ce mai întâi mă va fi chinuit de ajuns; părea că voiește să stărmame zidurile casei, să năvălească furios în cămăruța mea, spre a mă biciui cu a sa puternică suflare, sau a mă lua, a mă ridicà sus, sus, ca astfel căderea să-mi fie mai repede, mai dureroasă, ca să poată mai bine a se deslăta la auzul țipetelor și văitărilor mele.

Acestea îmi închipuiam, auzind vântul mugind, urlând și ciocnind ferestrele și ușile, ca cum ar fi fost nerăbdător de a le sparge cu

un minut mai iute. Acestea îmi închipuiam, și mă înspăimântam groaznic de ale mele gândiri.

Vântul, înveselindu-se de a mea spaimă, urlă și mai sălbatic, izbeà cu o furie crescândă geamurile, zguduià casa din temelie, suflà, șuierà pe sub uși, prin crăpăturile ferestrei, pe coș, prin gaura broaștei, printre scânduri. Intrà din ce în ce cu noi și mai mari puteri, se plimbà falnic ca un triumfător pe lângă mine, izbindu-mă din când în când cu recea-i suflare.

Alergà apoi prin casă șuierând, se rostogoleà pe scânduri, șerpuià pe lângă ziduri, se suià pe ele, pe tavan, iăcând nenumărate cotituri ca și când ar fi voit să i se piarzà urma; apoi se împrăștià într'o clipă în toată odaia și nu mai știam pe unde fuge, fiind pretutindeni, suflând din toate părțile de odată.

Perdelele se legănav, hârtiile zburau, praful scormonit nu se puteà așezà la un loc, flacăra lumânării tremurà ca o frunză, se încovoia, se făcea mititică, se întunecà, parea a se stinge de zece ori pe minut, însă se îndreptà, luceà din nou, vântul nevoind, se vede, ca s'o stingă.

Mi-erà frică, frică ca unui copil!

Ah! în acele groaznice momente, de mi s'ar fi zis: primești să auzi o voce amică, să vezi un chip cunoscut, și apoi să mori, n'aș fi știut cum să mulțumesc celui care mi-ar fi vorbit astfel, cum să primesc mai iute o așa ome-noasă propunere.

Sunt multe feluri de suferințe, dar nu cred

că poate fi una mai groaznică, decât a se vedea singur, uitat, părăsit de cei cari odată te iubeau! De această suferință fie în veci scutiți și dușmanii celor cari iubesc!

Eram cu totul zdruninat, amețit, îngrozit de ale mele gândiri și de singurătatea în care mă găseam, când un zgomot neobicinuit se auzi pe scară. Tresării, mă trezii pe dată, ascultai oprindu-mi răsuflarea, de teamă de a speria pe cel care venea, pe care deja îl priveam ca pe un mântuitor!

Pașii se apropiară. Ascultai din nou... Da... da..., el eră.

Ne aruncărăm unul în brațele altuia, ne strânsărăm cu iubire, ne sărutarăm cum se sărută doi prieteni ce se regăsesc după o lungă despărțire. Tăceam amândoi, însă ochii noștri plini de lacrimi spuneau mai mult de cât o lungă cuvântare.

Ion rupse tăcerea cel dintâi, îmi ceru amănunte asupra afacerilor, asupra sănătății mele, și apoi îmi spuse că, mamă-sa fiind greu bolnavă la***, este nevoit a se depărta pentru câteva zile din București, și mă roagă a stă lângă *prietena mea* Marioara, a o îngriji, a căta să o înveselesc!

— Plec mâine dimineată, adause el. La 8^{1/2} cel mai târziu, vei fi la mine, vei stă până când voiu veni să te ridic dela postul ce-ți încredințez.

Tăcu câtva, și apoi, luându-mi mâinile și

strângându-mi-le cu iubire, îmi șopti mai mult decât îmi vorbi:

— Să nu spui Marioarei că o găsești slabă, să nu . . .

Nu putu sfârși, dar lacrămile lui îmi spuseră mai mult decât aș fi voit să știu.

Nu găsii o vorbă spre a-i răspunde. Îi strânsei mâna cu iubire, și se vede că înțelese răspunsul meu, căci plecă, zicându-mi: Ți mulțumesc!

Stătui câtva nemișcat, uimit de tericire și de durere: tresăltam de bucurie, văzând iubirea și încrederea ce-mi arătă amicul meu Ion; inima-mi însă sângera, gândindu-mă la pericolul în care se află mama lui Ion și iubita noastră Marioară.

Nu înțelegeam însă cum Ion, atât de rece cu mine, cum Ion, care părea a suferi, când vorbeam două minute cu Marioara, cum Ion, a cărui gelozie era de obște cunoscută, plecă acum și mă rugă să alerg lângă Marioara lui!

Nu înțelegeam nimica, dar vedeam într'aceasta o dovadă de-a sa încredere, de-a sa iubire; și aceasta era destul spre a alina a mea durere, spre a mă face fericit!

Trei zile întregi stătui lângă Marioara!

Astăzi d'abia pot crede că am putut fi atât de fericit!

Nu cred să fi fost vreodată o femeie mai dulce, mai duioasă, mai gingașă, și tot odată mai înțeleaptă, mai curagioasă decât Marioara.

Avea grație, slăbiciunea femeii, unită cu

voința, cu stăruința bărbatului; aveà inima celei dintâi și inteligența celui de-al doilea. Ochii ei albaștri ca cerul, păreau a lucì numai spre a luminà, a îmbărbătà pe cei suferinzi. Èrà cu surâsul necurmat pe buze, totdeauna mulțumită, și sunt sigur că din acea gură de înger n'a ieșit odată o vorbă aspră sau o plângere.

Ce scurtă mi se părea ziua lângă această ființă atât de iubită, și cât sufeream, când seara înaintând, trebuia să mă retrag în odaia mea.

Un lucru numai turburà fericirea mea. Marioara tușea mult în timpul zilei, și seara când, despărțindu-ne, îi sărutam mâna, mă speriam simțind cât de mult ardeà. A doua zi însă, Marioara erà atât de veselă, atât de sprintenă, de glumeață, de vorbitoare, încât, mărturisesc că uitam și a ei tuse, și a ei căldură, spre a nu mă mai gândi decât la farmecele sale . . .

Totul are un stârșit; fericirea cu care atât de lesne ne învățăm, pe care când o gustăm o credem nemuritoare, fericirea nu dăinuiește mai mult ca celelalte lucruri; un nimic uneori o sperie, fuge țără să știm de ce, cum și unde s'a dus.

Să nu ne gândim însă prea mult la aceasta; să pierdem din vedere, de este cu puțință, că fericirea poate mâine nu va mai fi. De ce să ne îngrijim, de ce să ne mâhnim de mai 'nainte? Ori cât am tremurà, ori cât ne-am silì să prelungim a noastră fericire, aceasta ar fi zadarnic și de multe ori n'ar servi decât a ne lipsi

de dansa, chiar pe când o avem. Să profităm bine de ea; să-i cerem, să-i luăm totul ce ne poate dà; să nu-i cerem însă mai mult, sub pedeapsa de a nu avea nimic!

A patra zi, Ion se întoarse, mamă-sa murise în brațele lui, murise însă, vai, cu ea și tericirea mea! Ion a doua zi chiar după sosirea sa, redeveni rece cu mine; încetarăm din nou a ne vedeà. Imi reluai trista existență, tui iarăș singur, singur . . .

În primăvara anului 187 . . . trei ani după însurătoarea lui Ion, fui nevoit a părăsi Bucureștii. Mă hotărîu a merge mai înainte de a plecà, să-mi iau ziua bună dela scumpii mei prieteni, pe cari tot atât îi iubeam, pe cari tot atât îi doream.

Ion mă primi mai întâi cu răceală; când însă mă despărții de dansul, mă îmbrățișă cu o dragoste, cu o dulceață neobicinuită.

— Nu întârzià, întoarce-te mai curând . . . nu întârzià . . .

Se opri căci lacrămile îl înecau.

Ah! biata Marioară, ce schimbată erà!

Ea, atât de rumenă altă dată, ce palidă o găsii; tușeà într'una, și acea tuse răsună ca o prevestire de moarte în inima mea!

Ochii ei străluceau încă, însă lumina lor avea ceva jalnic. Privirea erà tot atât de pătrunzătoare, însă uneori avea ceva înfiorător, părea că ochii ei cătau cu aviditate sănătatea, ce știà că n'o poate redobândi, sau că, presimțind că se vor închide pentru vecie, cătau,

printr'o ultimă și adâncă privire, a ridică imaginea lucrurilor și ființelor iubite, pe cari le îmbrățișau pentru ultima oară! Ea, abia de ieri înflorită, semănă deja cu o floare îngălbenită și uscată de vânturile de toamnă!

Aud încă acel *adio*, cu care răspunsese urărilor mele de îndreptare, mângâierii ce speram a i aduce; văd încă surâsul iei amar, clătinarea capului, prin care îmi spunea că n'o puteam înșelă!

Ah! acel *adio* jalnic îmi spunea tot ceea ce avea să se întâmple, ne pregătește la nenorocirea ce avea să ne lovească! La ce însă servi această timpurie pregătire? Când nenorocirea sosită, ea ne surprinse: eram cu totul nepregătiți!

Spuneți, spuneți cât veți voi omului: vei pierde ființa pe care o iubești, spuneți-o mereu, spuneți-o neîncetat, prevestiți-l cu luni, cu ani mai înainte, reamintiți-i neîncetat nenorocirea ce-l așteaptă, nu-i dați un minut de pace, nu-l lăsați a se amăgi un moment, el totuși va spera, el tot nepregătit, surprins va fi, când nenorocirea va sosită.

Cunoșteam de mult boala Marioarei; știam că acea crudă boală nu cruță pe cei ce-i lovește, o văzusem sub ochi-mi deperind, o știam pierdută când o văzui pentru ultima oară, și totuși nu putui crede că ea să fi murit! . . . .

Prima-mi întâlnire cu Ion îmi arătă, nu cât sufereă, căci aceasta o știam cu prisos, dar cât mă iubea acel prieten, de a cărui iubire mă îndoisem în atâtea rânduri.

Purtarea lui către mine rămăsese însă aceeași, cu singura deosebire că devenise mai sălbatec, că, în loc de a mă primi cu răceală, mă evita, fugea de mine.

Intr'o zi, era o lună și ceva de când murise Marioara, duceam flori, ca de obicei, la cimitir, și, ca de obicei, găsi pe Ioan îngenunchiat la acel mormânt, singura mângâiere ce-i mai rămăsese. Era cu totul absorbit de a sa durere, stă nemișcat; ar fi zis cineva văzându-l, că acel om este de piatră, dacă numeroase lacrimi, izvorînd din ochii săi, n'ar fi căzut pe florile ce acopereau rămășițele iubitei noastre Marioare.

Mă oprii la o depărtare oarecare, așteptai ca Ion să se depărteze, știind că prezența mea îi este neplăcută.

După câteva secunde de așteptare se sculă, începù a așezà florile după mormântul Marioarei, luà una de colo, alta de dincolo, le schimbà din loc, puneà însă oarecare pripă în mișcările sale, pareà a se teme de a fi surprins; de două ori îl văzui oprindu-se: ascultă, se uită în dreapta, în stânga; mă ascunsei la spatele unui copac, nu mă văzù, își reîncepù lucrarea, și, înaintând cu câțiva pași, îl observai mai cu luare aminte. Mirarea mea deveni și mai mare, când văzui că Ion puneà la o parte florile aduse de mine, și că acopereà locul unde se aflà corpul Marioarei, numai cu flori aduse de dânsul.

La o mișcare ce răcui, voind a mă apropia

de dânsul, mă auzi, îndreptă ochii spre mine, mă văzù, se gândi câtva, și apoi venind cu repeziciune spre mine, îmi luă mâna cu care țineam buchetul ce-l aduceam, o scutură de două-trei ori cu tărie, și cu vocea tremurând, îmi zise :

— Nu, n'o iubești ca mine; lasă-mă deci s'o iubesc singur !

Nu putui răspunde nimic, și puține zile după acea seară ce mă impresionă atât de mult, plecai din București.

Patru luni după a mea plecare primii o scrisoare dela Ion; ea dezlegă enigma ce atât mă muncise.

Scrisoarea prietenului meu Ion

Când vei citi, iubite amice, această scrisoare, inima-mi nu va simți, și mult încercata-mi ființă nu va mai viețui decât în a ta memorie, din care nimic n'o va putea goni.

Știu cât mai iubit; nu cred însă că a ta iubire să fi fost mai puternică decât a mea; și ceeace nu mă tem a afirmă, ceeace îți jur înaintea groapei, ce în curând se va deschide pentru a primi recile mele rămășițe, este că nici odată n'am încetat, o zi, un ceas, un minut de a te iubi.

Crede vocea unui murind, și dacă vreo dată te-ai putut îndoii de al meu prieteșug, piară iute, piară pentru vecie acea bănuială, atât de nedemnă de iubirea noastră

Ascultă bine ultima-mi spovedanie, judecă cu asprime, condamnă, de voești, a mea purtare; recunosc însumi că ți-am greșit; dar fii bine încredințat, că dacă sunt vinovat către tine, nu alta decât iubirea mea nemărginită pentru dulcea Marioară este cauza vinovăției mele.

Știi cât am suferit în a mea tinerețe: îmi simțiam inima plină de dragoste, mă știam în stare de a iubi ca nimeni altul, mă credeam capabil a face fericirea ființei ce aș fi iubit, și nimic nu întâmpinam în cale-mi decât ușurință și indiferență.

Am iubit pe Marioara zece ani poate înainte de a o vedea, înainte de a cunoaște a ei existență. Când o întâlnii, mi se părù că regăsesc o veche prietenă, recunoscui în ea ființa atât de așteptată, atât de dezmiardată de ale mele gândiri.

Eu, care eram desgustat de tot ce văzusem, eu, care începusem a mă îndoii de iubire, în adevăratul înțeles al cuvântului, care mă credeam la rândul meu nepăsător, incapabil de o lungă și serioasă afecțiune, tresăltai văzând-o, totul strigă în mine: ea este, ea este și ea a ta este!

Ah! nu, nu eram nepăsător! Inima mea erà încă tot ferbinte, iubeam, mă simțeam în stare a muri pentru Marioara, și, ceea ce este și mai greu, mă simțeam în stare a o face fericită.

Ți-aduci aminte câte piedici întâmpinai în cale-mi; părinții ei se opuneau cu înverșunare

la această căsătorie, și, când sfărâmai ale lor piedici, când obținui consimțământul lor, trebuî să lupt din nou, spre a decide pe Marioara să primească a deveni soția mea.

— Te iubesc, te iubesc mult, te iubesc cum trebuie tu să fii iubit; însă nu pot, nu trebuie să pot a deveni soția ta.

Știi câte lacrimi, câte rugăciuni, câtă stăruință îmi trebuiră spre a descoperi, spre a fură acelei dulci ființe secretul, ce cu atâta persistență îmi ținea ascuns.

Il ghicii cu timpul, și, ghicindu-l, simții că a mea iubire crescuse încă în grelele și dure-roasele lupte ce susținuse

Marioara știă că suferă de piept; ea nu voia ca a ei moarte să înghețe de odată două inimi.

O iubeam însă prea mult, pentru ca frica de-a pierde odată fericirea, să mă poată opri de-a voi să fiu tericit!

Fericirea nu se măsoară cu timpul. Azi, mâine, peste o lună, un an, zece, douăzeci, ea tot trebuie a încetă, și acel sfârșit, oricât de depărtat ar fi, tot atâta de dureros, tot atât de groaznic este, tot atât de amare sunt lacrimile, oftările, suspinele noastre când el sosește!

Nebun acela ce crede a fi vecinic fericit; de plâns, de o mie de ori de plâns, cel care tuge de ființa iubită, cel care fuge de fericire, de frica de-a o vedea odată încetând!

Imi este peste putință, iubitul meu, să-ți spun

în deajuns de cât ajutor îmi fù a ta amicie în cruntele lupte ce fusei nevoit a susține contra soartei, contra lumii, contra tuturor celor cari mă apropiiau. Nu aş şti să-ţi spun îndestul ce nepreţuit sprijin, ce îndemn găsii în amicia ta, pentru a nu desperà de-a învinge, în acele negre zile în care, descurajat, îngrozit de ceeace auzeam, de ceeace vedeam, eram gata a cădea, înainte de-a fi trăit, înainte de a fi iubit ?

Nu mi-a fost dat a-ţi probà a mea recunoştinţă prin fapte. Mai mult încă; a trebuit să fug de tine; zic a trebuit: căci aşà înţelesei datoria, aşà mă stătui inima; şi, de ar fi cu putinţă a reîncepe cu viaţa, nu mă sfiesc a zice că nu m'aş purtà alt-fel de cum m'am purtat!

Puţine zile după cununia noastră, îmi fù cu neputinţă de-a mă amăgi asupra greutateii boalei Marioarei; văzui răul înaintând, văzui că zilele îi sunt numărate, ş'atunci, tără a şovăi un moment, îmi jurai de a consacrà toate momentele mele, de a-i da toată iubirea mea, de a trăi numai pentru ea, de a fi numai eu iubit de ea.

Fusei nedrept cu tine, fusei nedrept cu părinţii săi; fugii de voi toţi; vă primii cu răceală; nu voii ca să-mi puteţi răpi una singură din dulcile-i priviri!

Eram nebun, nebun la culme; Marioara însă

înțelese a mea nebunie, mă dojeni puțin, însă, spre toată pedeapsa, mă iubi și mai cu foc.

Iartă-mă de a fi fost atât de gelos de tine; știi bine că gelozia mea nu provenea de neîncredere; știi bine că în acele trei zile în care fusei silit să mă depărtez de Marioara, pe care încă n'o părăsisem un moment, te rugai a stă lângă dânsa, până la a mea întoarcere.

Cum n'aș fi fost gelos de tine, când eram gelos de mama, de tatăl Marioarei, când eram gelos de sărutarea ce o dă unei floricele, când eram gelos de pășărelele ce veneau a ciuguli din mâna ei, când eram gelos de orele ce consacra muzicii sau citirii, când eram gelos de tot, de tot ce atrăgea a ei privire!

Iartă-mă de-a fi fost atât de egoist, de-a fi voit cu orice preț a păstră numai pentru mine acest tezaur, iartă-mă de a fi fost atât de nedrept în timpul vieții, și chiar după moartea Marioarei! Iartă-mă de-a fi fost gelos de la crimile ce vărsai pe-al ei mormânt, de-a fi fost gelos de florile cu care-l împodobeai.

Voi ca ea, care trăise numai pentru mine, să fie și moartă numai a mea!

Adio, adio, te îmbrățișez cu înfocare... mă duc la dânsa.

Prietenul tău,

Ion

București, August, 1877.

Zinca

Paris, Joi, 24 Decembrie.

Se chiamă Zinca. Am văzut-o ieri pentru prima oară la doamna X, și aștept cu o nespusă nerăbdare minutul când voi revedeà pe această veche prietenă. Da, veche; sunt vechiu prieten cu d-șoara Zinca, îmi pare că am cunoscut-o totdeauna și nici pot înțelege că ar fi cu puțință să nu o cunosc. Îndată ce o zării—adică îndată ce pusei piciorul în salonul doamnei X,—mi se părù a revedeà o veche cunoștință. Abia schimbarăm împreună câteva vorbe, eram prieteni, și buni prieteni! Ce plăcută ființă! Totul în ea este fresc, nimic studiat, nimic silit. A plăcut tuturor, tinerilor și bătrânilor, bărbaților și chiar femeilor; căci pareà a găsi plăcere și cu tineri și tinere, și cu bătrâni și bătrâne: lucrul nu este cu neputință: ce plăcere poate fi mai

mare, decât de a simți plăcerea ce o facem altora?

Domnișoara Zinca D. nu este ce se chiamă frumoasă. Nu are un chip din acele cari atrag și provoacă privirea. Mulți pot trece pe lângă dânsa fără a o vedea. Nu cred însă să fie unul care, după ce a văzut-o, să n'o găsească frumoasă. Ori cum ar fi, cată să mărturisesc că aseară într'una auzeam sfârâind pe la urechile mele: Ce plăcută persoană! Ce ochi! *Quelle charmante enfant! Quelle gracieuse personne! Quelle distinction!* — Unii se adresau direct către mine: Cum, nu cunoșteai pe d-șoara D.? Ce plăcută persoană! Nu răspundeam; sau, cel mult, mă mărgineam la un: Nu, n'o cunoșteam decât din nume. Alții însă mergeau mai departe: Cum găsești pe d-șoara D.? Cum găsesc pe Zinca! De-abia mă puteam astâmpăra. Imi mușcam buzele spre a nu strigă: Ce-ți pasă! Cu o nespusă greutate mă mărgineam a îngână:

— Cum s'o găsesc?... Bine; îmi pare deșteaptă, și grabnic părăseam pe indiscretul meu interlocutor. Inginerul B. o cunoaște de mult; a jucat într'una aseară cu dânsa. Oare are de gând.. aș zice atât mai bine. B. este un băiat onest, bine crescut, muncitor; dar nu este făcut pentru o persoană atât de superioară ca d-șoara D. Dânșii n'ar putea fi niciodată fericiți! Cu ce foc jucă! Ce bine mi-a părut când l-a refuzat la cotilion! B. îmi pare prea presumțios.

— Dar cine este domnișoara Zinca?

— Ce-ți pasă?

Ori-cât ți-aș spune nu vei putea a ți-o închipui. Dar ești curios; ai voi să știi unde, în ce leat s'a născut, cine-i sunt părinții, poate chiar cine a botezat o și în ce lege este botezată. Este Româncă? Ce cată la Paris? De ce este la doamna X? Cine este doamna X? Ce slujbă are tatăl domnișoarei D.? Ce stare? Câți copii?

Mie-mi ajunge a ști că este *ea*; ție însă aceasta nu poate a-ți fi destul. Voiești a ști mai mult, și ai dreptate. Este firesc să dorești să cerci a cunoaște cele mai mici amănunte care o privesc; este firesc, căci ea-ți este indiferentă. Află deci că este unica fată a d-lui D., văduv, înalt slujbaș; că-și termină studiile într'un pensionat lângă Paris; că petrece vacanțele la doamna X; că adastă pe tatăl său, care trebuie să sosească din București, zilele acestea. Dânsul ar fi venind ca s'o ia în țară, deși domnișoara D. ar voi a mai stă, spre a-și trece examenul de institutoare la *Hôtel de Ville*.

Doamne! Ce urât soiul de oameni mai sunt și părinții aceștia! Să voiască să ia pe Zinca!

25 Decembrie.

Am fost la d-na X, — fiind azi Crăciunul, eră datoria mea să fac acea vizită. — Am găsit-o singură în salonașul său.

— Te așteptam, îmi zise ea c'un surâs ironic.

— De ce?

— Prea ești curios. Ți-am mai spus că nu îmi plac bărbații curioși.

— Pot fi curios, dar repet că nu înțeleg.

— Atât mai bine, adause doamna X, râzând; și văzând că stam gata a dà un nou asalt, îmi spuse c'un natural inimitabil, și pe care nu-l găsesc femeile din societate, decât când spun contrariul de ceea ce cugetă: — Te așteptam pentru că este Crăciunul și știu că nu mă uiți niciodată la sărbători. Ș'apoi, după o scurtă pauză, schimbând tonul și ca din întâmplare:

— Cum ai găsit pe Zinca D.?

— Cum s'o găsesc?... Bine... îmi pare deșteaptă.

— *Îți pare*; alții sunt mai puțin dificili.

— Se vede, țăță, ziceam doamnei X țăță, deși eram rudă cam d'al doisprezecelea neam,— se vede, țăță, că nu i-ai stricat ca pe mine.

— Uf! Ce lingușitor.

Continuarăm spunându-ne banalitățile uzitate în lumea *cum se cade*, deși cată să mărturisesc că nu prea excelez în acea scrimă de salon, până când, intrând d-șoara D., convorbirea luă o direcțiune cu totul nouă. Ce bine și cu ce simplitate vorbește dânsa! Ce bun simț și ce profunde sunt uneori observațiunile ce face râzând, ca și când ar zice lucrurile cele mai naturale! Discută bine, clar și cu pasiune. Am combătut-o cu vioiciune în cestiunea liberului arbitru, ea ținând afirmativa, eu negativa. Cu ce foc își susțineà opiniunea! Cum scăpărau vorbele! Și cum împungeau uneori! A trebuit să cer un armistițiu, care mi s'a acordat cu cea mai bună grație, căci discuțiunea părea a

se eternizà, cu toate protestările d-nei X, care ne găseà puțin sociabili.

26 Decembrie.

Ion N. a venit azi la mine. Tot timpul nu mi-a vorbit decât de Zinca!

— Ți-a trecut osteneala?

— Ce osteneală?

— D'alaltăieri, adică de ieri: căci se crăpase de ziuă când plecarăm dela d-na X. Fie că bine jucarăm! Ce mai mazurcă trăsei cu Zinca D.!

— Știi că nu jòc. N'am fost obosit. Ș'apoi am dormit tun! M'am sculat la amiază! Nu știi de ce, spusei un neadevăr lui Ion; nu putusem nici închide ochii; dar apoi și el, de ce să mă întrebe dacă sunt ostenit, când știe bine că n'am jucat?

— Ce plăcută persoană! Ce bine joacă! Cum ți s'a părut?

— Bine... îmi pare deșteaptă.

— Deșteaptă, frumușică, cu gust.

— Ce frig este azi. Imi pare că o să ningă.

— Ce frig! Vrei să mergem să facem o vizită d-nei X; o să vedem și pe d-ra Zinca, de sigur.

— Ce frig... Este imposibil a se încălzi cineva cu aceste căminuri.

— Hai, vii? Sunt cu trăsura.

— Nu, nu pot, îmi pare rău, dar nu mă simt tocmai bine, și apoi am de lucru.

— Să mergem mâine; vrei?

Nu știu ce pretext găsii, dar refuzai. Ce indiscreți sunt oamenii! Voiesc ca toți să fie la ordinele lor. Când le place un lucru, apoi trebuie să placă tuturor. A jucat o seară cu d-șoara Zinca, și-și închipuiește că toți sunt ca el! Nu-mi plac oamenii care-și pierd capul după prima femeie venită, pe care nici n'o cunoaște, cu care abia au schimbat o vorbă. Ion este nesuferit ..

1 Ianuarie

Am trimis aseară un buchet doamnei X. Azi m'am dus s'o felicit de anul nou. Am văzut pe Zinca. Avea în perii săi o camelie roșie, din buchetul meu.

— Ce frumoase flori mi-ai trimis! Am văzut arare ori un așa frumos buchet. Ți mulțumesc de nespusa plăcere ce mi-ai făcut. Am însă a-ți mărturisit un păcat. Mă ierți, nu e așa? Am dat o floare, una singură, și apoi vezi, am păstrat destule pentru mine, adause doamna X, arătând imensul buchet, care era într'o glastră pe cămin.

Surâsei. Doamna X îmi întinse frumoasa-i mână, pe care depusei o ferbinte sărutare. Câte lucruri spune un sărutat! Ce elocințe este el uneori, și ce bine talmăcește ale noastre gândiri! Nu cutezam a spune tare un simplu: *mulțumesc*; sărutând însă acea mână tăceam o cumplită spovedanie! Ce greu s'ar înțelege omul, dacă n'ar avea decât vorba, spre a ex-

primă ale lui simțiri. Are din fericire alte mijloace; are mai cu seamă ochii.

Vorbele sunt supuse unei cenzuri, aspră, nedreaptă, absurdă, ca toate cenzurile. Nu poți vorbi decât după un vocabular, consacrat de lumea *cum se cade*, și din acel rece, îngust vocabular este riguros șters, izgonit orice cuvânt care exprimă o simțire vie, pasionată, adevărată. Ce fericiți suntem că civilizațiunea n'a disciplinat încă limba ochilor! Ei cutează încă a nu minți! Vai! de ce așa de des nu știm a citi în acea carte a inimei, decât atunci când nu mai putem găsi în ea decât un: *prea târziu, prea târziu.*

Stătui puțin la doamna X. Eră lume multă; politeța cerea prin urmare ca conversațiunea să se mărginească asupra banalităților de rigoare în asemenea circumstanțe.

Nu putusem încă schimbă mai nici o vorbă cu Zinca; mă sculai totuși spre a plecă. Mă închinai. Zinca se sculă, veni către mine, îmi întinse mâna ca unui vechiu prieten, și-mi zise răsând:

— Tot *determinist*?

— Mai mult decât oricând.

— Nu ți-o iert... mă tem atât, să n'ai dreptate.

Ah! Ce mult vorbirăm azi. Câte lucruri îmi spuse Zinca! *Mă tem atât să n'ai dreptate!*

10 Ianuarie

Pleacă mâine! Azi am văzut-o poate pentru ultima oară... Tatăl său, d'abia sosit de câteva

zile, este zorit a se întoarce în țară. O ia. Nu voiesc a o lăsa să-și dea examenul. Promisese; dar ce-i pasă de a sa promisiune! Este stăpânul, și promisiunile n'au valoare, când sunt făcute de cel puternic celui slab: putea să nu promită; nu este deci ținut a se ține de a sa răgăduială. Numai cel asuprit este dator a-și executa promisiunea, căci dânsul s'a obligat, fiind silit a se obliga; n'a fost liber a nu îndeplini ceea ce a promis. O! dreptate omenească, ce greu ești uneori de înțeles!

Zinca pleacă! Rămân singur! A o vede a devenise pentru mine mai mult decât o plăcere, devenise o trebuință; și atât de vie era cea trebuință, în cât nici nu-mi închipuisem că va veni ziua în care nu voiu mai putea a o satisface. Lucrurile ce ne devin absolut necesare, ne par că nu pot avea sfârșit. Care este omul care iubind și-a zis vr'o dată: Va veni ziua în care nu voiu mai iubi? A! ce sfânt, ce adevărat este jurământul acelor amanți, cari, azi, își jură vecinică iubire, și cari, mâine, vor călca al lor jurământ!

Zinca pleacă... Atât mai bine! Simțământul ce resimt pentru dânsa devine prea viu. Astăzi este încă timp. Cine știe de ar mai fi mâine? Cine știe de am mai fi putut, mai stând împreună câtva, a ne despărți? Cât aș fi suferit poate mâine, de mi-ar fi fost cruțat ceea ce sufer astăzi? Biata Zinca! Ce mult mă tem că d. D. va căuta a o mărita cu orice preț. Ce curioși sunt părinții; pare uneori că

nu au alt gând decât a se scăpa de fetele lor!
A mărită pe Zinca? Dar cu cine?

*București, 24 Decembrie,
(Zece ani în urmă)*

Zece ani de când cunosc pe Zinca; zece ani și pare că este de eri! Tot ea. S'a schimbat puțin. Tot copilă, tot glumeață. Poate că vorba-i mușcă mai puțin, că înțeapă mai arare ori. Surâsul îi este mai dulce, privirea-i mai blândă. Însă ori cât de împinsă ar fi spre indulgență, aceasta n'o împiedică de a judeca oamenii și lucrurile cu acea recititudine de spirit surprinzătoare.

Zinca continuă a place, a place mult. Nu este însă iubită în toată accepțiunea cuvântului. Va avea, are poate 30 de ani, și tot nemăritată este. Ce rușine! Toți se plâng de ușurința, de neștiința, de futilitatea femeilor noastre; toți poate au dreptate; dar cum se face că Zinca, care atât de puțin le seamănă, să fie încă nemăritată? S'ar părea, zău, că bărbaților nu le plac decât femeile ușoare, ignorante, și că, dacă se plâng de starea în care se află ele, o fac numai spre a se scuză în proprii lor ochi de puțină lor constantă către acele cochete, pe cari le părăsesc de cu ziua până seara, și adesea de cu seara până în ziuă! Și apoi acele cochete, luxoase, ignorante, au mult bun! Având vecinic a le muștră de ceva, ne simțim mai liberi, mai puțin legați către dânsule. Cu cât sunt mai vinovate, cu atât ne

credem în drept a fi și noi mai vinovați! N'avem a roși, când intrăm acasă în zorul zilei, și dacă cumva cucoana își permite a ne muștră de a fi pierdut 4.000 sau 5.000 fr. în cărți, răspunsul e gata: de! o rochie mai puțin n'o fi peire!

O! dacă Zinca este încă nemăritată, dacă nu este iubită, cauza este că nu suntem demni de a o iubi, că este prea superioară pentru noi. Da, prea superioară. Uneori, lângă dânsa te simți intimidat; te vezi observat; știi că vorbele sale sunt cântărite, drept cântărite, și țără voia-ți te gândești la ușurința lor.

Vai! Nu avem obiceiul a ne gândi când vorbim, nu știm ce este a ne măsura vorba, mai cu seamă cu femeile, și, când, din întâmplare, am voi a o face ne este cu neputință. Noi, așa de nostimi cu femeile, ce proști ne găsim lângă o *femeie*! O admirăm, dar simțim trebuința a fugi, căci nimic nu este mai penibil decât a-ți simți interioritatea lângă o persoană a cărei stimă o dorești mai presus de tot. Ce alt obiceiunim a zice unei femei decât că e frumoasă, că cântă, că joacă bine, că se îmbracă bine, că roșul sau albastrul îi șade bine? Ce ochi frumoși!

— *Vous êtes vraiment trop aimable!* Aceasta în saloane. La mahala se răspunde: mulțămim d-tale, sau *merci*. Ce plăcut lucru! Seara îți zici: ah! ce bine am petrecut azi, și persoana căreia ai făcut curte, căci a zice unei femei

că îi şade bine cu roşu este a-i face curte, repetă într'una :

— Ce amabil este domnul X! şi-şi zice tainic :

— Domnul X este nebun după mine, sau şopteşte unei amice — cine nu are o amică? — ştii, X este amorezat lulea după mine; sărmanul, cum mă iubeşte!

Ah! Zinchei nimenea nu-i face curte. Ori cât de veselă şi de nebună este, te simţi lângă ea ca şcolarul lângă profesor. Da, o repet, este prea superioară pentru noi; căci dacă este adevăr că nici odată n'o părăsim fără a ne zice, ce plăcută fiinţă! adevăr e asemenea că uneori evităm a o apropia! Cel ce va cuteza a cere mâna Zinchei va fi sau un mare prost, sau un bărbat cu totul superior...

Pe cel dintâiu îl va refuza; pe cel de-al doilea... nu-l văd... Eră să zic... *din fericire*. Ce egoist e omul!

5 Ianuarie.

De două zile, de când nu mai pot vedea pe Zinca, n'o mai părăsesc cu gândul... O iubesc şi acum ştiu c'o iubesc, cât de mult o iubesc. O! cu câtă nerăbdare aştept a sa în-sănătoşire. Mă voiu arunca la picioarele ei, îi voiu cere iertare de nesocotinţa mea, de laşitatea mea. O iubesc de zece ani, şi d'abia am văzut-o câteva luni în zece ani! Atât mă temeam a iubi, încât mă sileam, şi une-ori reuşeam, a crede că iubirea ce simţiam pentru

Zinca nu erà decát o simplã amicie ! Am venit, am plecat, am cãlãtorit, am trãit ani întregi departe de dãnsa ; acum însã nu mai pot, nu mai voiesc a mã mișca ; iubesc, știu cã iubesc ; aceastã boalã m'a deșteptat, citesc în inima mea ; mã simt acum legat, ținut de Zinca, și, cu cât mã simt mai strãmt lãnțuit de dãnsa, cu atãt resimt o mai adãncã, o mai vie fericire. Zinco, Zinco, spune-mi : tu mã iubești ? Te iubesc atãt, încãt mi se pare cu neputințã sã nu mã iubești. Nu e așã cã ți-e milã de mine ? Cã mã ierți d'a fi așteptat atãt, spre a mã decide a fi fericit ? Ni s'a zis atãt — temeți-vã de prima impresiune — în cât am ajuns a ne înspãimãntã de bãtãile inimii noastre, a ne îngrozì când nu le putem stãmpãrã, regulã, dupã placul sau capriciul nostru !

Am voi a cãrmui inima noastrã, în loc de a fi cãrmuiți de dãnsa ! . . . Ce nebulie !

Încercãm . . . ne împotrivism hotãrìrilor sale. Lupta începe, ne încãierãm . . . Suntem învinși ; dar cãte suferințe, cãte lacrãmi vãrsate în aceastã monstruoasã luptã ! Chemãm rațiunea în ajutor. Punem inima sub tutela rațiunii ! Rațiunea, neînțelegând limba inimii, o combate cu înverșunare, vede în ea o inamicã de moarte, o urãște cu atãt mai mult, cu cât o simte mai puternicã ! Rațiunea noastrã este o confecțiune modernã, una din *specialitãțile* cele mai reușite a acelor vaste uzine, numite *universități* ; este netedã, lucește, nu are nici o asperitate. Ce bine este datã la rãndeã ! Ce bine este ne-

tezită de acea uriașă rândeă, ce nume are: civilizațiunea!

Cum ar înțelege ea limba necioplită a inimii? Artificialul nu se împacă cu naturalul!

Rațiunea modernă nu înțelege inima, și, când o înțelege, este geloasă de dânsa! Oricât ar fi rațiunea de mare, nu va putea fi niciodată atât de mare ca inima!

Da, m'am temut de a iubi, m'am rușinat de *slăbiciunea* mea. Slăbiciune! Omul când iubește este a-tot-puternic și se numește *slab*! M'am înspăimântat, am fugit în deosebite rânduri de dânsa, am căutat a o uita, mi-am mințit mie, n'am cûtezat a-mi mărturisi c'o iubeam! Dar, atunci chiar când mi-aș fi mărturisit-o, atunci chiar când aș fi știut c'o iubeam, totuși m'aș fi cercat a-mi năbuși iubirea, căci ați tăcut din căsătorie un ce înspăimântător, un ce nefiresc, un ce monstruos; ați codificat amorul, ați etichetat, ați numerotat drepturile și datorile, ați timbrat simțimintele, ați înregistrat iubirea... Bieți oameni, ce mici sunteți. dacă codul vă este icoana inimii! Cât de jos sunteți, spre a crede că tot ce e legal este permis, că tot ce nu e legal e oprit!

Am iubit și m'am înspăimântat de a mea iubire! Zinco, Zinco! Nu eram demn de tine. Iubirea nu este atât de înțeleaptă!

7 Ianuarie.

Merge mai rău. Căldura crește. Junghiul devine serios. N'am putut a o vedeă. Nu m'au lăsat!

8 Ianuarie.

Doamne, ce schimbată este! Ce palidă. De abia se aude a ei dulce voce. — A cerut să mă vadă . . . Odaia erà luminată de o singură lumânare, pusă pe o mescioară lângă dânsa. Ce lugubră îmi părù acea odăiță!

Mă apropiai . . . nu se mișcă; ochii săi însă se întoarseră spre mine. Mă privi lung, ca și când ar fi voit să se încredințeze bine că eram eu, apoi surăse și-mi făcù semn să stau pe scaunul ce erà lângă patul său. — Șezui.. Mă încercai a surăde, voiî a vorbi, îmi fù imposibil, emoțiunea mă îneacă, nu găsii o vorbă! Tăcerea se prelungi . . . se auzeau bătăile ceasornicului . . . Număram minutele.. Fiecare erà un nou cuțit, ce simțeam înfigându-se în inima mea. Eu, care pierdusem atâția ani cu cea mai cumplită nepăsare, cât sufeream acum de fiecare minut, de fiecare secundă ce zburà! Iubeam! Ce iute trece timpul când iubești, și, mai cu seamă, când știi că timpul îți este măsurat!

O lacrimă izvorî din ochii Zincăi și curse de a lungul obrazului său, deja lungit, scobit.. Zinca n'o simți; o idee o preocupă.. De-odată se întoarce către mine, îmi intinse mâna. Strânsei cu o nespasă iubire acea mână, atât de palidă, care ardeà ca focul, și stăturăm câtva, mână în mână. Ne vorbeam astfel, și ce bine ne înțelegeam. La un moment dat, Zinca făcù o mișcare; crezui că voește a retrage mâna, o strânsei din nou, și, mai nainte de a lăsa a și-o retrage, depusei pe dânsa o sărutare . . . Zinca

tresări. Ea, care de-abia se mișcă, se ridică de-odată, cu o forță de care aș fi crezut-o incapabilă, șezù în pat, deschise brațele, mă atrase lângă dânsa, îmi luă capul în mâinile sale, mă privi ochi în ochi... stătù câtva, ezită .. și apoi în pripă, cu iuțeala fulgerului, depuse pe fruntea mea cea mai ferbinte sărutare ce s'a dat vre o dată. O viață întreagă trecù în acel sărutat, care mă va arde totdeauna. Cu oricâtă dulceață, iubire, iertarea a fost dată, îmi pare o vecinică mustrare, îmi pare că sunt înfierat, îmi pare că toți citesc pe truntea mea lunga spovedanie, ce a săpat pe ea acel sfânt sărutat!

Sărutatul dat, căzù obosită, zdrobită, se pitulă pe pernita sa; de-abia își trăgea suflarea... Ii reluai mâna, o acoperii de lacrimi și de sărutări. Zinca păreà a nu mai simți...

Ceasornicul sună 6 ore; Zinca eși din amorteala în care căzuse, îmi făcu semn a mă apropià, și-mi zise, cu o voce deja stinsă: Există, există... numai n'o vedem; trecem pe lângă ea, o călcăm uneori cu picioarele și nu ne plecăm spre a o luà!... Și apoi adăugă, complectându-și ideea: Fericirea... Fericirea! Da, există!

— Da există, strigai din toate puterile mele; da, există, căci te iubesc, și acum știu că te iubesc!

— Știam, și de aceea am putut așteptà, îngână Zinca cu o dificultate crescândă... Tăcù, și apoi pronunță încet, vorbindu-și sie-și! Ce fericită sunt... Il iubeam atât!

Doctorul intră; trebui să plec!

Zinco, Zinco, iartă-mă! fie-ți milă de mine!
Cât a trebuit să suferi, văzându-mă așa mic,
văzându-mă părăsindu-te, de teamă de a te iubi
prea mult. Cât a trebuit să suferi, biată amică,
cât a trebuit să suferi, pentru a nu te plânge
niciodată!

9 Ianuarie

Zinca nu mai este!

Asnieres, Octombrie, 1878.

Prima ciocnire

Se tot învârteà prin odaie, ședeà, se sculà, se uità mereu la ceasornic, și, fiindcă acele îi păreau tot în acelaș loc, îl apropià de ureche, ca să vadă de cumva nua stat. Cum? Abia unsprezece! Trei ore numai, de când lipseà! Adevăr că ei se despărteau așa de puțin. Dela sosirea lor în București, erà prima oară când Gheorghită eșise țără Elena. Ce lungi i se vor fi părut și lui acele ore! Totuși ce voios, ce sprinten, ce mândru plecase la școală. Erà, în fine, să învețe într'o școală românească, alături cu Români, frații săi iubiți. Ah! Elena nu pierduse timp întru îndeplinirea ultimei voințe a bietului său soț, Petru Pop, mort în floarea vârstei, luat de o crudă boală, în urma intrigilor și a negrelor denunțări ale unor Greci turciți, cari nu-i puteau iertà că luptă pentru răspândirea Româнизmului, pentru neasuprirea fraților săi.

— Un lucru îți cer, Eleno, un lucru: fă din Gheorghită un Român, care să nu aibă o zi, un ceas de odihnă, pe cât un frate de ai lui va fi sub jugul străin... Să nu uite că, până când un singur Român va fi asuprit, toți trebuie să se privească ca încă în lanțuri... Ah! Macedonia mea!... Eleno, vinde tot, pleacă, du-te în România, pentru ca Gheorghită să crească învățând, muncind cu Românii, iubind cu Românii și întoarce-te în Vlăho-Clisura cu un Român de frunte.

Elena vândù tot în grabă, plecă, părăsi locul unde trăise dela vârsta de 17 ani. Câte amintiri! O viață întreagă! Plecă totuși fără a șovăi, pentru a merge într'o țară necunoscută, a cărei limbă chiar nu o vorbea decât cu mare greutate; plecă în pripă, căci un singur gând coprindea, copleșea acum pe mândra tată a lui Iemeleone Elefteriadis, pe demna soră a lui Aristide și Philopemene Elefteriadis: împlinirea datoriei ei de soție, de mamă.

11 și jumătate!... De ce o fi 'ntârziând atâta?... Doamne, să nu i se fi întâmplat ceva! Și o mie de închipuiri, unele mai jalnice decât altele, treceau prin mintea tinerei și mult încercatei mame. În fine, se auziră pași pe scară... Iacă-l! O dulce sărutare și îndată o ploaie de întrebări: Ce ai făcut? Ce ți-a zis? Cum te-au primit? Ești mulțumit? Dar Gheorghită nu răspunde, un nor întunecă fața lui, atât de senină, când pornise la școală.

— Ce ai? Nu ți-e bine?... Ai ochii roșii, îmi pare că arzi...

Și din nou, biata mamă se frământă și deja tremurà să nu fie bolnav copilașul său.

— Gheorghită, Gheorghită, ce, nu mă mai iubești? Și Elena rostind aceste cuvinte cu unul din acele accente pe cari numai mamele le găsesc, își atrase băiatul în brațe, sărutându-l, mângâindu-l cu o nespusă dragoste: Vorbește, dragă, spune ce ai, de ce să ascunzi ceva măicuței tale?

Băiatul se porni atunci pe plâns, și, cu cât rugămintele mamei sale deveneau mai vii, cu atât și lacrimile sale curgeau mai mult și plânsul îl înecă mai tare.

Se încercă uneori a vorbi, dar aceasta părea a trece peste puterile sale, limba i se încleștă, și silințele sale nu produc decât un adânc și dureros suspin!

— Mi-au... mi-au... mi-au zis... *Grecule!*...

Și, ușurat de a sa spovedanie, Gheorghită, mai liniștit, începù a narà cu o sumă de amănunte, cum fusese luat în răs de toată clasa și numit *Grecule*, pentrucă, se vede, nu pronunță așa de bine ca conșcolarii săi acea limbă română, pe care atât o iubeà!

Elena ascultase fără a zice un cuvânt, fără a se mișcă; fața i se aprinsese, ochii îi scânteiau, sânu-i palpită, degetele i se legau, se împleteau unul cu altul, ca și când ar fi cercat să se fărâme unul cu altul, tot trupul îi tremurà...

Deodată însă tresaltă și, sculându-se cu iu-
 țeala fulgerului, începù a se plimbà cu pași re-
 pezi, mergând, venind prin odaie și repetând:
Grecule! Grecule!

Erà ceva sfâșietor în modul ei de a pro-
 nunțà acest: *Grecule*. Acest cuvânt spunea tot
 și erà singur de-ajuns spre a exprimà ce se
 petreceà în acea inimă de mamă, izbitală în
 ceeace aveà mai scump, mai sfânt.

Grec, Grec, Gheorghită Grec! De aceea rup-
 sese ea cu toate amintirile trecutului, părăsise
 cunoștințele sale, căsuța unde născuse fiul său,
 unde trăise fericită, iubită? De aceea venise în
 București, unde nu aveà, nu cunoștea pe ni-
 meni, ca să se zică lui Gheorghită Grec! și
 de cine, Doamne? De aceia chiar cari tre-
 buiau să-l privească ca pe un frate, în fine re-
 găsit! Cum? Și ei îi contestau naționalitatea!
 Și pentru dânșii există oare Români legitimi și
 nelegitimi! Bastard Gheorghită, bastard! N'are
 o patrie legală? Grec! Grec! Ah! Nu! Nu!
 Niciodată!

Și nobila Greacă, în fața nedreptății tăcută
 fiului său, uità cât de dulce sunà în deobște la
 auzul său cuvântul *Grec!* Uità, spre a-și aduce
 aminte de datoria ce aveà de împlinit; uità
 jertfele, suferințele ei trecute; uità pe bătrânul
 ei tată, mort în luptă pentru eliberarea Gre-
 ciei; uità pe frații săi căzuți unul lângă altul,
 în ultima răscoală din Creta, strigând: «Trăiască
 Grecia liberă!» Uità nopțile de copilă, petrecute
 tăcând scamă, căutând răniți, turnând gloanțe

alătura cu mama sa, victimă și dânsa a sălbăticiiei turcești: uită, sau, de nu uită, înăbușă în inima sa tot ce ar fi putut să astâmpere focul ce puneă întru împlinirea sfintei sale misiuni: trebuiă, cu orice preț, să facă un Român. Și apoi, lucrând astfel, nu demerită dela patria sa. În ce aceasta ar puteă jigni interesele scumpei sale Elade? Un popor care voiește într'adevăr să fie liber, trebuie să voiască libertatea pentru toți! Cum robia unuia ar puteă fi întru folosul altuia? Liberi toți, liberi deopotrivă, nici asuprit, nici asupritor...

Elena obosită, zdrobită de a sa vie emoțiune, șezù, căzù pe un jeț și, frecându-și fruntea ce atât o ardeă, căută a găsi firul cugetărilor.

Gheorghită nu pierduse din vedere pe Elena; spăimântat de turburarea în care vorbele lui o aruncase și durerea ce citeă pe fața-i, se încercă de a ghici gândirile ce o frământau.

— Oare cuvintele sale?... oare... o! nu, Elena îl cunoșteă prea mult, ca să nu știe cât de mult îi respectă, îi admiră patria. Dar cine știe? Și-aduce măcar el aminte ce a zis?... Sufereă atât!... și copilul tremurà de a nu fi lipsit de respect mamei sale.

Remușcarea veneă, și tăceă să simtă crudele sale îmboldiri acestei fragede și iubitoare ființe. Dar copilul nu stete mult gânditor. Inima vorbește mai iute ca rațiunea și nu-i place lungile stături. Gheorghită se apropie de mamă-sa confundată în gândiri și, aruncându-se la pi-

cioarele sale, luându-i mâinile spre a le acoperi cu febrinți sărutări, strigă cu glas puternic:

„Trăiască Elada !“

Mișcată până în fundul inimii, Elena, tresărind, își atrase copilul în brațe, și, îmbrățișându-l cu iubire, mândrie, recunoștință, scoase un înfocat:

Trăiască România !

Napoli, Octombrie, 1880.

14 Iulie

al

Mamei Bernard

Fiecare se pregăteà de a serbà ziua cea mare; și, cu cât ziua de 14 se apropià, cu atât mai mare erà avântul. Erà o adevărată nebunie, aveau friguri cei din Belleville; o suflare de patriotizm, o trebuință ne înfrânabilă de a-și manifesta bucuria pentru acea amnistie, ce în fine erà s'o aibă, zguduià, agità pe toți locuitorii! Ei destul așteptaseră, destul suferiseră; erà timp în fine ca acea serbare să sosească pentru a vărsà un balsam îndulcitor pe toate acele răni încă sângerânde.

Și apoi, ce vrei! când ai lucrat bine, îți place să și petreci, să râzi, să ciocnești un pahar cu ai tăi, la sunetul fanfarelor și la lumina lampioanelor. Și toți erau hotărâți, să-și scoată din capete la 14 Iulie, toți erau înțeleși, și, dacă mai dezbateau uneori, erà numai și numai în privința despre cum să serbeze cu

demnitate glorioasă aniversare a luării Bastiliei și a serbării a tot memorabilei zi a Federațiunii.

Numai mama Bernard era o coardă discordantă în această admirabilă înțelegere. Ea de sigur nu va serba pe 14 Iulie; ea nu va aprinde lumânări; ea nu va înghirlandă ferestruia mansardei sale și mai puțin încă va lăsa să fâlfaie pe dansa un drapel tricolor. — A! Dumnezeule, ce mișei sunt oamenii; toții închinători ai izbândeii! Principii? ca părul în palmă! le-a trecut moda! Guvernul le trimite un permis de chefire, și e deajuns, totul este uitat și se întrec cine va ridica mai multe steaguri, cine va aprinde mai multe lumânări Sfintei Bastilii! A! dacă sârmanul ei om ar fi aci, iacă unul care i-ar face să roșiască! Dar Ludovic! el ar avea acum 32 de ani; ce frumos flăcău ar fi! Dar ei și-au luat toate măsurile, au împușcat toată această mojiçime.

Și mama Bernard nu se mai oprea; mânia coprinzând-o din ce în ce, găsea accente în adevăr elocinte; dacă nu putea să și convingă auditoriul, isbutea însă a-l mișca. Căci o iubeau toți pe mama Bernard; și, dacă excentricitatea ei nu putea să-i câștige discipoli, nu-i ridica nici respectul, nici admirațiunea tuturor celor cari o cunoșteau. Și apoi ea era o bună temee, gata totdeauna a ajuta, a susține pe cei nenorociți, fericită când putea face un serviciu, când putea fi folositoare cuiva. Când era vorba de a ușura o nenorocire, ea găsea totdeauna, în lipsă de alte mijloace, un surâs, un

cuvânt bun. Căci ea cunoștea bine suferința și sub toate formele ei: boala, foamea, lipsurile de tot felul și cea mai spăimântătoare dintre dureri, moartea celor cari îi erau scumpi.

Abia măritată cu un fierar din Charonna, Ion Bernard, văzuse pe soțul ei luând parte la toate războaiele cari semnalaseră sfârșitul domniei lui Ludovic Filip; veni 1848, răsuflă un moment; dar, în curând, trebui să reînceapă să tremure de zilele soțului ei care, rău rănit în zilele dela Iunie, nu scăpă de moarte, decât pentru a fi peste puțin deportat la Caiena de Bonaparte. Ion Bernard nu reintră în Franca decât pe la sfârșitul imperiului; soția lui îmbătrânise, și fiul său, micul Ludovic, ce abia îl cunoscuse, devenise un bărbat. Sărmana mamă, cine va putea spune vreodată ce lipsuri și mizerii a trebuit să îndure pentru a hrăni și a crește acest copil al cărui singur susținător ea era!

Veni teribila epopoe dela 1870.

Imperiul se surpă; tatăl și fiul întruniți, luptară unul lângă altul contra Prusianilor. Din fericire, nici unul nici altul nu fură dintre jertfele faimoasei «lăsări de sânge»; ¹⁾ dar era să se facă o a doua, și aceia, vai! nu era să-i cruțe. La Mai 1871, ²⁾ Ludovic Bernard căzu lovit de moarte, apărând una din cele

¹⁾ Cuvânt atribuit unui general francez, în timpul rebelului, ce spusese că trebuiește populației Parisului o lăsare de sânge, spre a o calmă.

²⁾ Insurecțiunea comunalistă.

de pe urmă baricade dela Belleville; Ion Bernard fû împuşcat la cazarma Lebau ¹⁾ şi mama Bernard rămase din nou în faţa mizeriei, dar de astă dată singură şi pentru totdeauna!

Ea n'a putut dobândi nici chiar corpurile scumpilor săi morţi. Când a cerut cu stăruinţă a i se spune unde sunt înmormântaţi soţul şi fiul ei, fû ameninţată de a fi trimisă să-şi regăsească pe Bernarzii ei. Pe lângă ameninţare, veneau şi insultele cele mai murdare, cele mai grosolane. Mai rău decât acestea eră că ei cutezau în faţă-i să insulte pe omul ei; atunci sângele i se urcă în obraz, o biciuia, o sfârcuia, o ardea şi, tremurând de mânie, eşită din minţi, arunca, urlând, grămezi de adevăruri în faţa acestor laşi.

În fine, prin multă răbdare, cercetări şi întrebări, mama Bernard sfârşi prin a află că Ion Bernard fusese pus în groapa comună la Père-Lachaise. Cât despre corpul lui Ludovic, putea să fie şi el tot acolo, dar nu puteau să afirme. Ea căută să afle mai mult, dar în deşert. Toţi îi repetau aceleaşi cuvinte; şi tot auzindu-le sfârşise prin a le crede. La început o coprindea uneori îndoiala; dar obicinuindu-se de a merge să îngenunchie pe acea mare groapă în care erau înmormântate atâtea mizerii, sfârşise prin a se convinge pe ea însăşi că şi ai săi acolo erau. Nu se mai îndoia acum, şi pe fiecare

¹⁾ După intrarea trupelor Versaillaise în Paris, aci se executară mai multe mii de federaţi, fără judecată.

an depunea două cunune de imortale roșii în acelaș loc; poate că aci sunt ei; da, aci trebuie să fie; și, în adevăr că acolo erau pentru aceea care muiase în lacrimi acel colțișor, și bătrânele-i și asprele-i mâini nu cruțaseră nici o mângâiere acelu pământ rece, umed al cimitirului.

Dar 14 Iulie soseà și strada Roquette erà dejà toată împodobită. Numai mama Bernard nu voià să pue un drapel, să aprinză un lam-pion. In seara de 13 erà un delir; râdeau, cântau, și fiecare voià să plătească pentru a bea pentru amicii reveniți, pentru cei cari erau să revie, pentru Mariana. Apoi, intonau in corpore *Marseillesa*, *Cântecul plecării*, și o mulțime de alte cântece patriotice. Toți străbăteau stradele braț de braț, salutând în treacăt, pe amici și strigând din când în când, ca răsuflare: Trăiască Republica! trăiască Amnistia!

Suflări de bucurie se urcau din strada și duceau veselia celor cari nu puteau eși din camera lor. Bucuria ca și întristarea este contagioasă, te înhață fără să-ți ceară voie, și adese te ia fără voie-ți.

Mama Bernard, crezând că se va sustrage acestei beții, se urcase de cu vreme în mansarda ei, și se închisese, pentru ca să scape de aceste zgomote; și cu toate acestea ascultà unele căpătâie de cuplete cari veneau până la dânsa, sau repetà câte o strofă din *Marseillesa*. De câte ori strigarea: Trăiască Republica! trăiască Amnistia! ajungeà până la urechile ei,

tresăltă; totul se mișcă, se zguduia într'însa, inima-i bătea cu iuțeală, aerul ce răsufală o ardea; ceeace o exasperă mai cu seamă eră slăbiciunea ei, ce ó numeà lașitate; cum! și ea oare va fraternizà cu autorii, sau cel puțin cu complicii săptămâinii sângeroase? Au votat amnistia! ba! ca cum puteau face altfel! și apoi ea nu voià amnistia lor, n'aveà ce face cu dânsa. Ei au făcut rezbél Belvilului; au ucis, au deportat pe toți acei bravi. Ei bine, fie! ea primeà rezbélul și vom vedeà al cui va fi cel din urmă cuvânt.

Mama Bernard mergeà, veneà, gesticulà, vorbeà fără curmare până ce, ostenită, zdrobită căzù pe patu-i de lemn, pentru a tresări în curând la strigările: Trăiască Republica! ce erau încă numeroase, deși ora eră înaintată.

A doua zi dimineată toată strada eră în mișcare; eră ziua de 14. Unii se pregăteau să meargă la revistă, alții se mulțumeau de a merge la Bastilia și pe Bulevardele cele mari, alții pe piața Republicii; temeile, copiii urmau cu înghirlandarea ferestrelor, și toți se înveșmântaseră cu straele de sărbătoare; se întreceau care de care va aveà mai multe panglice și cocarde tricolore; toți păreau reîntineriți; bătrânii regăseau o vigoare neobicinuită, bolnavii se simțeau mai bine, și chiar pruncii erau mai vioi, mai împodobiți, surâdeau și păreau tericiți.

Mama Bernard, de până în zi în picioare, era transformată. Agitațiunea din ajun eră înlocuită cu o liniște deplină; numai eră mânie,

numai mergea din colț în colț. Stând pe marginea patului, cu mâinile încrucișate, cu capul plecat, era cufundată în gânduri. Lacrimi mari curgeau printre zbârciturile obrazului, și uneori cădeau pe sărmănele ei mâini descărnate.

Deodată se sculă repede și se duse la un dulap care conținea vechile ei zdrențe. Scoase o bluză și un chipiu de federat și le sărută cu cucernicie.

Bluza era a tatălui, și chipiul al fiului. Atunc chipul ei se ilumina, ochii ei lucira cu o dulceață nespusă. Acel sfânt contact o făcuse mai bună și avea conștiință de această schimbare, căci puind la loc acele neprețuite moaște, murmură încet: — A! mamă Bernard, ești o nebună; ei, bietul om, era mai bun de cât tine! Apoi făcându-și în grabă un fel de toaletă, făcându-se pe cât prin puțință mai frumoasă, coborî repede cele cinci caturi și, ușoară, reîntinerită, urcă, mai alergând, strada Roquette.

Ea se oprî însă un moment, intră într'o magazie de unde eși un minut mai în urmă cu un pachet în mână. Ea replecă din nou și ajunse în curând la Père-Lachaise. Atunci apucă potecile, ce atât de bine le cunoștea, spre groapa unde se găsea Jean Bernard, căci acum de sigur acolo era. Ingenunchiată la locul obicinuit, rămase câteva minute nemișcată; apoi, deodată, desfăcând pachetul ce-l adusese, scoase un mic drapel tricolor ce-l înfipse cu vigoare în pământ, și, sculându-se, salută acel scump

mormânt cu un strigăt întrerupt de suspinuri:
Trăiască Republica! Trăiască Amnistia!

Parisul, voind să se unească cu mama Bernard pentru a onora pe eroii cari repauzau în amestec în acea mare groapă, strigă și el:
Trăiască Republica! Trăiască Amnistia!... și îndepărtate răsunete, suflări de bucurie veneau pe tot momentul să-și dea suflarea pe înălțimele dela Père-Lachaise, și să salute, în acea zi mare, pe cei cari au murit pentru Republică.

Champel, Elveția, 13 Iulie, 1880.

Lacrimi de mamă

In trecuta lună a lui Maiu, Mircea, deși tare bolnav și slăbit cu totul, profită de o mică ușurare a boalelor ce-l bântuiau, și luă din nou condeiul.

Ne-a spus că a început a scrie o nuvelă dar nu ne-a spus, și nici nu l-am întrebat, care erà subiectul.

El scrise vreo trei, patru zile; scrise câteva pagini, și condeiul îi căzù din mână.

Scrierea ce începuse nu numai nu fusè revăzută de dânsul, dar este departe de a fi sfârșită. Mai mult încă; pentru câtva timp nu puturăm înțelege ce scop urmăreà, ce este acea „*gelozie de mamă*“, ce voià a descrie și care fu cel din urmă cuvânt ce el scrise.

Cu toate acestea dăm publicului, pentru care lucră toată viața lui, și aceste ultime pagine, astfel precum le găsirăm în hârtiile sale.

Citind însă și studiind manuscriptul, și călăuziți și de o pagină din acest manuscript, ce

a fost scoasă de el și păstrată pentru a-i servi mai în urmă, iacă care este credința noastră:

Autorul începe prin a arăta femeii nu numai că nu trebuie să se mărite până a nu se asigura că iubește în adevăr pe omul cu care se însoțește, că îl stimă și că merită să fie stimat, dar încă că și el o stimă și o iubește. Scopul însă de căpetenie ce urmărea este de a arăta femeii mame că nu va putea fi în adevăr fericită, de cât numai atunci când își va crește ea însuși copiii, îi va lăptă, îi va îngriji zi și noapte ea însăși, și-i va face astfel s'o iubească pe dânsa și numai pe dânsa, iar nu să împartă iubirea lor cu doica, cu *manca*, (cum zic atât de bine Românii de peste Milcov) și apoi cu guvernanta lor.

Iacă ce sunt după noi, acele «lacrimi de mamă», și iacă pagina pusă la o parte de Mircea, și care ne confirmă în opiniunea noastră.

— Sub privigherea d-nei Fanny Mayer, putea în liniște orice mamă să-și lase copiii, fără a-i aduce cea mai mică supărare, aș putea zice cea mai mică închietudine.

Poate soarta a fost nemilostivă către Elena, când i-a pus în cale o femeie de inimă și inteligentă, pe d-na Mayer, căci fără dânsa, cine știe dacă ea nu s'ar fi ocupat mai mult de Ionel al său, de Răducul său, pe care îi iubea în felul său; îi iubea, cât poate iubi o mamă care n'a suferit pentru copiii săi, care nu i-a

alăptat, nu i a veghiat zi și noapte, care nu s'a jertfit lor trup și suflet, care n'a cunoscut acea nespūsă fericire, acea dumnezeiască simțire, răsplata cea mare a mamelor, a dà tot, a dà necurmat, a trăi pentru altul, a trăi în altul; îi iubeà însă, cum își iubeà și toaletele, seratele, teatrele, veselia, răsul, sgomotul, și de aceea rămâneau adesea copilașii săi sub părinteasca îngrijire a Fannii, și ea eșeà cu zâmbetul pe buze. . . . .

Elena fusese răsfățată de soartă ca și de oameni.

Frumoasă, cu spirit, cu o sănătate de fier, ea crescuse în belșug, în mijlocul iubirii și dezmierdării alor săi. Dorințele sale erau pe loc împlinite, fără ca nimeni să se împotrivească vreodată drăgălașei copile, care, drept răsplată, râdea, cânta, sărea, zburà prin odăi și prin grădină de dimineața și până seara, până când, obosită de bucurie, adormea cu zâmbetul pe buze.

Când, între patrusprezece și cincisprezece ani, intră în pensionat, spre a-și complectà doza instrucțiunii necesară unei domnișoare de societate, Elena fu primită de noile sale camarade ca o veche amică, și de către profesoare ca o fiică iubită.

În timpul șederii sale la pensionat, ea nu numai n'avu nici o pedeapsă, dar încă atât directrița cât și profesoarele căutau ocaziunea

de a-i face plăcere, și nu cred ca ele să se fi împotrivit vreodată la una din cererile sale. Eră mai mult stăpână decât elevă. Cu un surâs, cu o glumă, cu o gingașă atențiune, și, aș putea zice, cu bunătatea sa — căci, deși răsfățată, Elena eră departe de a fi un copil stricat și nărvit, — ea câștigă, captivă pe toți câți o apropiiau.

Nu pot cită decât o singură ființă care, cunoscând pe Elena, n'a răstățat-o și și-a păstrat față cu dânsa, răceala sa firească. Fără îndoială, lesne ar fi învins ea apatica nepăsare a d-lui Paul de Gregoriu, dacă ar fi voit. Dar, sunt sigur că aceasta nici nu i-a trecut prin gând; și, mai toate femeile vor înțelege că nici nu putea să-i vie un moment o asemenea idee, când vor ști că acea ființă — d. Paul de Gregoriu — eră bărbatul Elenii!

A căută iubirea în căsătorie ar fi azi a se expune ridicolului, sau, cel puțin, a da probe de originalitate. Cununia, după codice și morăvurile noastre, nu mai este decât o simplă ceremonie, menită a trece femeia de sub tutela părintească, sub aceea a bărbatului. Bărbatul caută în femeie o pozițiune, o zestre, un nou cerc de relațiuni, uneori satisfacerea unei pasiuni momentane, a unui capriciu. Căsătoriile de felul acesta constituiesc adesea zisele căsătorii *de amor*. Femeia caută în bărbat emancipațiunea visată; ea știe că numai măritișul îi va deschide porțile lumii; și apoi ce greu o apasă groaza de a rămâne fată mare! Un bărbat este

pentru dânsa un *pas-se-partout*, impus de moravuri; îl ia, prin urmare, cum îl găsește, când îl găsește. Cine dar poate impută Elenei de a fi devenit doamna de Gregoriu? El sau altul? . . . Ș'apoi cum ar fi putut dânsa cunoaște, la optsprezece ani, cu educațiunea primită, care erà soțul demn de iubire, care ar fi putut a-i da fericirea, admițând că există, admițând că-l aveà la îndemână?

Viața pentru Elena nu erà decât un basmu, în care ea erà fata de împărat cu părul de aur, cu dinții de mărgăritar, cu pielița albă ca crinul și cu buzele rumene ca un boboc de trandafir.

• Veni așteptatul Făt-Frumos, tăcù cererea sa, care fu primită de părinți; cum n'ar fi consimțit și dânsa? Oare nu tot așa se petrec lucrurile și în basme? Ș'apoi Făt-Frumos erà un june elegant, cu totul la modă. Lorgnon, *badine*, cărare la mijloc, gulere drepte, înalte și așa de scrobite încât nu puteà întoarce capul nici la stânga nici la dreapta; nimic nu-i lipseà. Inmănușat, parfumat, hainele păreau *turnate* pe dânsul și aveà niște giuvaeri de cipici de lac, ascuțiți, ascuțiți la vârf ca o teacă de baionetă. Românește mai că nu știà, se cunoșteà cât colo că d. Paul de Gregoriu erà *licencié en droit* și că fusese *attaché de légation*.

Căsătoria Elenei fu mult comentată și, cum se obicinuește în asemenea cazuri, trei zile Bucureștii nu se preocupară decât de a ști dacă soții sunt potriviți, cumpănind cu grijă calită-

tile și defectele lor, ale părinților lor, ale rudelor lor până la al nouălea neam. Lumea, prin excepțiune, se arată destul de favorabilă d-lui și d-nei Gregoriu, și, dacă toți nu aprobară într'un mod absolut noua cununie, dacă unii crezură cu cale a face oarecari restricțiuni în darea consimțământului lor, aceasta se datoră numai înrădăcinatului obicei ce avem, de a critica toate căsătoriile.

— Ba ginerele e prea bătrân, mireasa n'are un ban zestre; sau ginerele e prea tânăr, mireasa prea bogată; el este urât, ea este frumoasă, sau ea urâtă și el frumos; bărbatul prea înalt, femeia mititică, și așa înainte. Se vede că de aceea și eu priveam cu mâhnire căsătoria Elenei și găseam pe soți cu totul nepotriviți.

Potriviți sau nu, trăiră împreună cincisprezece ani, și, dacă d. de Gregoriu nu făcù fericirea Elenei, trebuie să-i ținem seamă că nu i-a făcut nenorocirea. Elena poate se crezù chiar fericită. N'aveà tot ce doreà, nu-i făcèa el tot ce voià? Nu erà iubită, este adevărat, dar cine ne spune că simțèa trebuință de a fi iubită! Pentru a simți această trebuință trebuie a iubi, și pentru a iubi trebuie a fi trăit, a fi luptat, a cunoaște închietudinile, grijile, trudele vieții; pentru a iubi trebuie a fi suferit; pentru a iubi, trebuie a fi gata a se jertfi. Multe lacrimi varsă omul, până învață ce este iubirea, și nu tuturor le este dat a iubi și a fi iubit

Elena nu fù iubită și nu iubi. Plăcerea îi

surâdea prea mult, pentru ca să mai caute fericirea; de-aceea poate aveau dreptate amicele sale, când o felicitau de norocul ce avusese de a avea un bărbat așa bun ca d-l Gregoriu. Oftau toate cu foc după un asemenea bărbat, care, deși își petrecea nopțile la club și ziua la alte petreceri, avea cel puțin delicateța de a nu se amesteca în afacerile soției sale. Eșea și Elena când voia, primea pe cine dorea, se îmbracă cum îi plăcea, și aceasta fără scene, fără certe, fără cea mai mică observațiune din partea d-lui de Gregoriu.

Ca mamă asemenea, Elena părea amicelor sale cea mai fericită; copilașii săi, Ionel și Răducanu, din zi în zi mai drăgălași, nu-i dau nici o supărare, nu-i luau din odihnă, o lăsau liberă de a dispune de întregul ei timp, și, sănătoși, veseli, cuminte, creșteau, sub îngrijirea bunei lor guvernante, Fanny Mayer. —

Ca o pasăre în colivie — care nu are a se îngriji de a-și asigura nici existența sa, nici a a lor săi, și poate la adăpost în micul său palat, bine și cu belșug nutrită, încălzită, cântând și sărind dintr'un bețișor pe altul; — ca o plantă plăpândă, care într'o caldă florărie, ferită de viscole, udată, îngrijită, înflorește într'una — așa și Elena își petrecea zilele în această elegantă florărie, în această poleită colivie, care se numește *lumea*, neavând a se îngriji nici de existența sa, nici de a alor săi, cântând, sărind dintr'un salon într'altul, trecând dela o plăcere la alta și sorbind cu voluptate viciata și facticea

atmosfera a societății, care atât de iute te îmbătrânește, împedîcîndu-te de a trăi.

D. de Gregoriu jucă un rol atât de restrîns în existența Elenei, încât, când cruda moarte îl răpi înainte de timp, el dispărură fără a lăsa în urmă-i un mare gol.

Elena, un moment, surprinsă, amețită la vederea morții, își reveni în fire, se dezmetică puțin câte puțin — păsărica își reluă zborul, sărind, cîntînd cu ușurința-i și farmecu-i obi-cinuit.

Lunile, anii treceau... Elena tot cîntă; totul îi surădea și nimic nu venea să turbure a sa veselie; cîntă și iar cîntă, și nimeni văzînd-o, nu-și ar fi putut închipui că se va încreți vreo dată acea frunte senină și că lacrimi amare vor șterge ultima urmă a aceluîngeresc surăs.

Cine, cînd vara soarele a încălzit și luminat într'una, țără ca cel mai mic nor să vie a-i îmblînzî arșița, sau a-i îndulci via-i lumină; cînd vîntul nu a suflat, și ploaia n'a căzut de un timp îndelungat; cine, cînd pomii sunt încărcăți cu fructe, arborii și tufișele pline de cui-buri, cînd spicele aurite se leagănă în liniște pe cîmp, și livezile nu sunt de cît o întinsă grădină; cine răsufînd aerul îmbălsămat de flori, auzind freamătul frunzelor, ciripitul pasărilor sau cîntecul de dor al vreunei tinere mame legănîndu-și pruncușorul, cine, zic, se mai gîndește la furtuni și vijelii?

Vin cu toate acestea adesea furtunile și vara; vin d'odată, cu repeziciune, cu furie; vin arun-

când mai mare spaimă și cauzând mai multe și mai ireparabile stricăciuni de cât viscoalele de iarnă; căci totul atunci trăește, viața este pretutindeni și nimeni și nimic nu este pregătit pentru a-i ține piept; toți din contră și totul pare a nu avea altă grijă de cât a înflori, a cânta, a trăi.

Vara părea a fi încă lungă și frumoasă pentru Elena, când, fără veste, cerul se întunecă și o neagră și groaznică furtună izbucni de odată în inima, până aci așa de liniștită, a acestei tinere femei

O părăsisem într'o seară veselă, râzând ca de obicei, o regăsi a doua zi înecată în lacrimi.

Am văzut adesea lacrimi. Nu este trebuință, spre a avea o veche cunoștință cu ele, ca cineva să fi încărunit: toți am plâns și am văzut plângând. Și totuși, de câte ori ne găsim în fața durerii, s'ar părea că o întâlnim pentru prima oară; ea ne surprinde, ne împietrește, și nu găsim adesea nici un cuvânt de alinare pentru cel ce suferă.

Plângea Elena, și eu care crescusem, pot zice, alături cu dânsa, eu care o văzusem copilă, fată mare, logodnică, soție, mamă, văduvă, stam privind acele lacrimi, uimit, înmărmurit.

Cu cât inima noastră este mai caldă, mai ferbinte cu atât mai mult în asemenea momente, pare mai rece, mai înghețată. Plângea Elena, plângea, și eu tăceam. Lacrămile sale mă înfiorau cu atât mai mult, cu cât pentru prima oară o

vedeam plângând. Nu vorbesc de lacrămile copilăriei, cari abiã apuc de sticlesc pe ochi, ca roua pe floricele, și sunt deja uscate de sărutatul de mamă, mai arzător ca soarele lui Cuptor. Lacrămi de acelea vărsasem multe, când nu puteam să ne jucăm împreună, când părinții noștri nu ne lăsau să alergăm unul la altul, sub cuvânt că eu aveam lecțiuni de învățat, sau că ea trebuia să joace la clavir... Dar nu asemenea lacrămi, balsam neprețuibil pentru zilele bătrâneței, vărsă acum Elena, ci lacrămi cari usucă, ard și lasă urme neșterse; și, în fața acestor lacrămi, cu tot vechiul meu prieteșug, nu cutezam a deschide gura.

Nenorocirea cea mare — ca și fericirea cea mare — este mută și impune tăcerea. De aceea poate amorul, născut dintr'o îmbrățișare a nenorocirii și a fericirii, nu cunoaște nimic mai elocinte ca tăcerea.

Tăceam. Prezența mea totuși nu era inutilă, și o simțeam. Sunt atâtea mijloace de a spune ceeace ai pe inimă și de a citi în inima altuia; rolul cuvintelor este atât de mărginit, când este vorba de simțiminte, încât adesea ele sunt mai mult o piedică de cât un ajutor. Tăcerea mea spunea Elenei în destul, cât împărtășeam a ei durere; lacrămile sale îmi spuneau că ea suferă, ce alta ne-am fi putut spune? Care era cauza suferinții sale, n'o știam, dar înțelesesem că durerea îi era mare și că, prin urmare, avea trebuință de mai multă iubire. O iubii mai mult.

Trecură mai multe zile până să cunosc cu siguranță cauza nenorocirii amicei mele; adevărul îmi păru atât de groaznic în cât nu voiam a-l vedeà, dar lumina se făcè iără voia-mi și în deșert căutam mijloacele de a nu râde. Elena erà geloasă, erà geloasă de copiii săi.

. . . . .
. . . . .
. . . . .
. . . . .

LIBRARY
1918

CUPRINSUL

	<u>Pagina</u>
Anul nou	19
Spovedania unei murinde	23
O Româncă	37
Bălanul	44
Prietenul meu Ion	54
Zinca	70
Prima ciocnire	86
14 Iulie al mamei Bernard	92
Lacrimi de mamă	100

